

Péter László

A romániai futballmező szerkezete és változásai

Kivonat

*A labdarúgás fontos szerepet tölt be a társadalom életében: komplex intézmény, a szórakoztatóipar kiemelt terméke, népszerű populáris kulturális termék. A foci mint jelenség mélyen áthatja a közösségek életét, ezért társadalmi környezetének szisztematikus vizsgálata nem csupán a játékról mint gyakorlatról, hanem elsősorban a társadalomról szolgáltat releváns ismereteket. A tanulmány a romániai futballmező leírását célozza a Bourdieu-féle kategóriarendszerben. Arra vállalkoztunk, meg-
rajzoljuk a romániai labdarúgás közegét, feltárjuk belső rétegzettségét és rámutatunk azokra az intézményekre és viszonyokra, amelyek működésében meghatározó szerepet játszik.*

Kulcsszavak: labdarúgás, társadalmi mező, konfliktusok, tőke, Románia, Bourdieu

Abstract: The Structure and Dynamics of Romanian Football Field

Football plays an important role in the life of society: it is a complex institution, a key product of the entertainment industry, and a popular cultural phenomenon. As deeply embedded in the social fabric, football profoundly influences community life, making the systematic analysis of its social context not only a study of the game itself as a practice but, more importantly, a source of relevant insights about society. This study aims to describe the Romanian football field using Bourdieu's framework of categories. We seek to map the field of Romanian football, uncover its internal stratification, and identify the institutions and relationships that play a decisive role in its functioning.

Keywords: football, social field, conflicts, capital, Romania, Bourdieu

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article

Péter László (2023). A romániai futballmező szerkezete és változásai. *Erdélyi Társadalom*, 21(2), 97–122. <https://doi.org/10.17177/77171.288>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

BEVEZETŐ

Jelen tanulmányban¹ a romániai futballmező leírására vállalkozunk, figyelembe véve a meghatározó változásokat. A Bourdieu (1978) által megalkotott mezőelmélet logikájából és kulcsfogalmaiból kiindulva arra teszünk kísérletet, hogy a romániai futballmező struktúráját ragadjuk

¹ Jelen tanulmány az angol nyelvű *Football and Society in Romania. Issues and Problems in Soccer Discourses* című tézis (University of Jyväskylä, 2014, kézirat) 3.2.2 alfejezetének (169–191. oldal) átdolgozott és kiegészített magyar változata.

meg, megnevezve a formális és intézményes szereplőket, a belső differenciálódás kritériumait és mechanizmusait, valamint a szereplők közötti meghatározó konfliktusokat és ezek tétjét. A futballmező megrajzolásakor a romániai viszonyokhoz adaptáltuk a francia szociológus által kidolgozott paradigmát. Igyekeztünk odafigyelni azokra a dimenziókra, amelyek a mező modelljét meghatározzák: a posztok és pozíciók rendszerére, a küzdelmek tétjét képező erőforrásokra, az aktorok rendelkezésére álló tőketípusokra és tőkeformákra. Tehát a társadalmi mező fogalmának tömör bemutatása után a romániai futballmező vázlatát adjuk, majd írásunkat tömör összefoglalóval zárjuk. Megállapításainkat korlátozza, hogy nem vettük figyelembe a mező és a feketegazdaság közötti lehetséges kapcsolatokat, valamint az illegális fogadások lehetséges hatásait, valamint hogy példarendszerünk elsősorban az első liga szereplőire fókuszál. Írásunk empirikus és elsősorban leíró jellegű.

A TÁRSADALMI MEZŐ FOGALMA

A *társadalmi mező* fogalma Pierre Bourdieu nevéhez fűződik, aki a vallási mező kialakulásának és struktúrájának leírása során használja először a kifejezést (Bourdieu, 1978: 165–235); a Bourdieu-féle három paradigmatiszma alapfogalom egyike (a *habitus* és a *tőke* mellett) (Webb és mtsai., 2002). A mező² egy sajátos társadalmi tér, egyfajta szféra, ami akkor alakul ki, ha valamilyen társadalmilag releváns tevékenységet hivatásszerűen végzők azt szándékosan kisajátítják (Pokol, 2004). A tevékenység feletti monopólium hozza létre a mezőt; „a vallási mező kialakítása tehát az üdvjavak monopolizálásának a következménye, amit a vallási szakértelem kizárólagos letéteményesének elismert *papi testület* hajt végre” (Bourdieu, 1978: 177). A mező egy elkülönült terület, ami autonóm módon saját szabályok szerint működik, belső struktúrája van, és amit egy speciális tudás birtokában lévő önálló – a kiinduló példa esetében a megnevezett papi – formális testület működtet és ellenőriz. A mező típusa szerint ezek a testületek sokfélék lehetnek. A mező belső működési logikája alapján a speciális tudás termelése, újratermelése és elosztása is ennek a testületnek a kompetenciájába tartozik (1978: 175); a mezőhöz szükségszerűen specifikus tőkét tartoznak, amiért elkötelezett harc folyik.

A mező autonómiája relatív, hiszen más mezőkkel is kapcsolatban áll; az autonómia foka időben változó és egyenes arányban van a mező belső struktúrájának homogenitásával; ugyanakkor a társadalmi mező társadalmilag intézményesedett, van egy hivatkozott kialakulástörténete, amihez a mező különféle szereplői folyamatosan viszonyulnak és amit sajátjuknak el is ismernek – esetünkben a romániai futball „hivatalos” történetét (Anghelescu, 2009).

Tudatában vagyunk annak, hogy a Bourdieu-féle mezőelméletnek vitatott és problémás pontja a mezőhatár kérdésköre. A mező határai változékonyak, képlékenyek; periodikus beállítást és meghatározást tárgyat, sőt, a mező egyik fontos tétjét sok esetben maga a határ szabályozása képezi (például kiterjeszteni a formális testület kompetenciáját egy korábban leszabályozat-

2 A társadalmi mező fogalmát Bourdieu több helyen, emiatt többféle értelemben használta (Warde, 2004: 31); a fogalom jelentése folyamatosan kristályosodott ki a vallási mező kialakulásának leírása (1978[1971]) és a *Rules of Art* megjelenése (1992) között (uo.).

lan területre, mint például az intézményesedett teremfutball esetében). A mező határai legtöbbször bizonytalanok: hol nagyobb befolyást szerez a futballmezőben a politikum, a formális-állami hatalom, hol kisebb befolyással bír, de akár a mező aktorainak mentális térképén és valós attitűdjeik szintjén is tetten érhető ez a fluiditás. Elfogadjuk, hogy nem csupán időben, hanem akkor is más- és máshol lehet a mezőhatár, ha a harc érdekében az ágensek bevonnak és/vagy kizárnak szereplőket. Magyarán a mezőhatár (különösen szimbolikus értelemben) pulzál, össze- és elmosódik.³

Tehát bemutatásunk tekintetében fontos megjegyezni, mit tekintünk a mező határának, más szavakkal álláspontunk szerint „mi van bent” és „mi nem” a futballmező képlékeny határain. A mezőhatár – analitikus értelemben – kutatói „döntésnek”, vagyis választásnak a kérdése is, amire mi a következőképpen válaszoltunk. A futballmező határai azt a teret jelölik, ahol a futball gyakorlatának és működésének rendszerszerű szervezésére kerül sor; a futball formálisan elismert intézményeinek halmazát és ezek közötti kapcsolatok terét és hálózatát. Más szavakkal, azt az intézményrendszert tekintjük futballmezőnek, amit az ágensek felismernek és a futball tevékenységéhez kötnek, és aminek a történetét saját futballtörténetként elismerik, valamint hisznek a maguk autonómiájában. Formálisan tehát azokat az intézményeket és szereplőket tekintjük a mezőhöz tartozóknak, amiket az állam mellett a FIFA és UEFA hivatalosan és kizárólagosan elismer.⁴ Leírásunk is többnyire ezen intézmények bemutatására fókuszál.

A mezőben harc, küzdelem folyik a monopólium megtartása, kisajátítása, illetve megszerzése érdekében, így a társadalmi mező belső elrendeződésében beszélhetünk egy centrumról, illetve egy perifériáról. A centrumban a tevékenységet sikeresen monopolizáló, a perifériában pedig ennek megszerzését célzó, „kihívó” alternatív szakértői testületek találhatók. A centrumban lévő testület ellenőrzi a mező működését meghatározó *doxát*, amit folyamatosan úgy igyekszik alkalmazni és alakítani, hogy saját előnyös helyzetét megtartsa, a kihívó testületeket pedig ellehetetlenítse, a monopóliumot el nem ismerő szerveződések megsemmisítésére, a mezőből kiiktatására. A doxa a mező központi értékeit, szabályait és meghatározó értelmezéseit tartalmazza. A „kihívók” a maguk során igyekeznek a doxát (az „alapszabályt”) megváltoztatni, a számukra kedvezőtlen következményeket minimalizálni, körülményeket (a viszonyrendszert) céljaik és érdekeik mentén megváltoztatni, végső soron a működési feltételeket módosítani.

A társadalmi mező tehát egy speciális erőter, ahol a szereplők között folyamatos és természetesen a küzdelem, de nem csupán a különféle szakértői csoportok, hanem a szakértők és a laikusok csoportjai, vagyis a „szent tudás” birtokosai és a „profán tudatlanság” köreinek képviselői között is. Legegyszerűbben meghatározva, a társadalmi mező nem egyéb, mint posztok és pozíciók strukturált tere (Bourdieu, 1978), ami belsőleg tagolt, hierarchikus, funkcionális tör-

3 A mezőhatár változékonyságának érzékeltetésére talán alkalmas Akhil (1995) *blurred boundaries* fogalma, amit a szerző a vidéki India kistelepüléseinek a korrupció működésének leírása során alkalmazott. Gupta hamar rájött, hogy az európai értelemben vett állam és a civil társadalom közötti analitikus különbségtétel az indiai rurális terepen nem működik. A két szféra szoros interpenetrációját figyelte meg, innen a *blurred boundaries* kifejezés is. Részletesen lásd Gupta, 1995.

4 Ennek egyik lehetséges indikátoraként az intézmény nevében szereplő futball szó legitim és törvényes használati jogát tekintettük, az UEFA-hoz és/vagy a FIFA-hoz való hivatalos és kizárólagos affiliáció és a sporttörvény rendelkezései mellett.

vények és szabályok irányítják, amire harcok és küzdelmek jellemzőek (részletesebben lásd Polkol, 2004). A társadalmi *egy tevékenységet meghatározó értékek, speciális tudások, valamint szabályok, konvenciók, kategóriák, intézmények, címek, kinevezések és objektív pozíciók és hierarchiák együttese* (Webb és mtsai., 2002); a tevékenység-specifikus tétek érdekében folyó konstans verseny tere. A mező – ami ebből kifolyólag dinamikus – *játékszerűen operál*, amiben az ágensek *pozícióinak*, valamint *dispozícióinak*, illetve *állásfoglalásainak* függvényében (Warde, 2004: 12) különféle stratégiákat alkalmaznak a tétek megszerzéséért.

Analitikusan a mező alkotóelemei tehát a következők: adott tevékenység, ami speciális tudást igényel; azok köre, akik a tevékenységet hivatásszerűen és legitim módon végzik; a tevékenység felett gyakorolt monopólium (mások, elsősorban a laikusok legitim kizárása ezekből); a szereplők közötti harc és küzdelem; ezek tétjei és eszközei, az erőforrások és tőkék (Bourdieu, 1978). A mező mindig dinamikus jellegű, az intézményes szereplők közötti erőviszonyok pedig változóak: a mezőt a partikuláris küzdelmek, a strukturális előnyökért és az erőforrásokért folytatott belső harcok mozgatják. A küzdő felek célja: jobb strukturális pozícióra szert tenni, az erőforrások (anyagi, szimbolikus tőkék) mennyiségét növelni, a tevékenység feletti ellenőrzést fokozni, a speciális tudás termeléséhez, újratermeléséhez és elosztásához nagyobb mértékben hozzájárulni, a „kihívókat” és a laikusokat marginalizálni (uo.). A mezőben található intézmények, szabályok és gyakorlatok közötti folyamatos interakciók (konfliktusok) a mező meghatározó jellemvonásai. Magyarán, a mezőre egyaránt jellemző a fennálló hatalmi viszonyok reprodukciója, de a kapcsolatok transzformációja is, ha a tőkékért való küzdelemben a „kihívók” kerekednek felül.

A társadalmi mezőben a hatalommal rendelkezők (ismétlésképpen, a tevékenységeket sikeresen kisajátítók szűkebb köre) olyan eszközöket alkalmaznak, amelyek hatalmuk fenntartását szolgálják. Például igyekeznek az intézmények és szereplők között fennálló pillanatnyi viszonyokat és egyenlőtlen állapotokat állandóként elfogadtatni, a *félreértés* gyakorlatát alkalmazva. A félreismerés egyfajta „felejtés”, ami a mező szereplőinek többségére jellemző, és ami a fennálló állapotok kérdésfeltevés nélküli elfogadásában, a hatalommal rendelkezők mögöttes szándékaitól való eltekintésben nyilvánul meg. Például egy díjazott eltekint attól, hogy későbbiekben az érdemeinek szimbolikus elismerése valójában lekötöttség-tőkéket termel, amit a hatalommal bírók (esetünkben a díjazók) bármikor „lehívhatnak”. Magyarán, a díjazott a díj révén elkötelezi magát a centrumban lévők iránt. Másik eszközt a *szimbolikus erőszak* különböző kifinomult válfajai képezik. Miről van szó? Sok esetben a kevesebb tőkével rendelkező aktorok adott szabályozásokban nem ismerik fel a rájuk nézve kedvezőtlen következményeket, így közvetlenül hozzájárulnak a tevékenységek felett monopóliummal rendelkezők pozíciójának megerősítéséhez; ez esetben komplotásról is beszélhetünk. További eszköz lehet a *illúzió* tudatos kultiválása, miszerint a doxa által kifejezett értékek és ideálok valóban jellemzik a mezőt. Például azon széles körben terjesztett kijelentés, miszerint a romániai futballban a fair play szellemisége mélyen áthatja a játékot, így semmiféle előzetes megegyezések, bundameccsek vagy dopingolások nem léteznek, sőt sohasem léteztek – így „gondolkodik” az LPF (Román Profiliga) mindenkor vezetője. Végül az *univerzalizáció* gyakorlatát kell megemlítenünk: akkor érvényesül, ha a hatalommal rendelkezők el tudják a többi szereplővel fogadtatni, hogy a mező központi értékei a gyakorlatban azonosak magával az egész mezővel. Ismét hazai példával élve, univerzalizációról beszélünk, amikor az FRF (Román Futballszövetség) mindenkor csúcsveze-

tése azt állítja, hogy a futballmezőben csak a futballnak, mint játéknak a céljai érvényesülnek, ehhez semmilyen politikai, gazdasági vagy személyes érdek nem kapcsolódik. A fentiek alapján még egyszer aláhúzzuk, hogy a mező dinamikus, képlékeny, fluid természetű, amit a belső gyakorlatok és a külső objektív feltételek egyaránt meghatároznak, és amiben a posztokért és pozíciókért folytatott küzdelmek meghatározóak (Webb és mtsai., 2002).

A társadalmi mező fődimenziót a következők jelentik: a mező *belső struktúrája* (posztok-pozíciók, hierarchiák, működési szabályok, erőforrások és tétetek), *differenciálódás* (különbségek), *konfliktusok és küzdelmek*, valamint a *belső polarizálódás* (ellentétek) és *dinamika* (változás), valamint *tökéik* (Szegedi, 2011). A futballmező elemzése során mi most csak ezen elemek sajátságait elemezzük.⁵

A Bourdieu által modellezett vallási mezőből kiindulva többféle társadalmi mezőről beszélhetünk: például politikai, akadémiai, művészeti, zurnalisztikai vagy akár futballmezőről is. A mezők különböznek egymástól, elsősorban a központi tevékenység, a specifikus tudás és a speciális erőforrások jellege szerint (Pokol, 2002). Maguk a mezők is hierarchikusan viszonyulnak egymáshoz: a futballmező a sportmező szerves része, viszont mindkettő működését jelentős mértékben meghatározza a politikai és főleg a gazdasági mező szerkezete és működése. A futballmező és tömegkommunikációs mező szervesen viszonyul egymáshoz.

A futballmező kialakulása a futball szabályainak a kodifikálásával vette kezdetét, amikor 1863-ban Angliában kidolgozták a labdarúgásra vonatkozó szabályokat (ekkor vált el a futball a rögbitől), létrejött a Football Association (FA), szerveződni kezdtek az első futballegyesületek, sportszervező, felügyelő testületek születtek, szurkolói csoportok és bírói testületek alakultak. Ennek mintájára világszerte kezdetét vette a helyi futballmezők kialakulása, majd a FIFA, valamint az UEFA megjelenésével ezek betagozódtak a nemzetközi szintű futballmezőbe, ami a globalizáció korában mára magas fokon standardizálódott. Romániában a futballmező – mint az előzőekben láttuk – a huszadik század első felében kezdett kialakulni az első futballcsapatok színrelépése, majd a Román Labdarúgó-szövetség 1909-es megalakulása következtében.

Véleményünk szerint a romániai sport-, ezen belül pedig a futballrendszer jól leírható a fentiekben ismertetett bourdieu-i mezőmodellben. A futballmezőt jól körülírható formális testületek és intézményes szereplők alkotják, akik hierarchikusan szerveződnek, a működését kitapintható szabályok határozzák meg: „szélei” és „közepe” van, differenciált, konfliktusok jellemzik, és belsőleg polarizált. Ebben a mezőben megkülönböztető jegyekkel leírható és eltérő társadalmi beágyazottságú intézmények versengenek, amiket feltételezésünk szerint különböző társadalmi háttérű és értékrendű társadalmi nagycsoportok támogatnak (lásd Péter, 2010). Ismételten, elsődleges célunk ezen szereplők azonosítása és jellemzése, a legfontosabb konfliktusok megragadása és példázása, a mező struktúrájának a feltárása. Vállalkozásunk elemzési egységét a jogi státussal rendelkező formális szervezetek és döntéshozó testületek képezik. Adataink a szóban forgó intézmények hivatalos dokumentumaiból származnak. A továbbiakban figyelmünket a futballmezőre irányítjuk.

⁵ Tudatában vagyunk annak, hogy a mezőhöz szorosan kapcsolódnak a társadalmi gyakorlatok, anélkül, hogy ezek fednék egymást.

A ROMÁNIAI FUTBALLMEZŐ SZERKEZETÉNEK LÁTLELETE

Ebben a részben a futballmező formális struktúráját vázoljuk, anélkül azonban, hogy kialakulásának és dinamikájának hosszabb ívű társadalomtörténetével részletesen foglalkoznánk. Azt is mondhatnánk, a jelenlegi állapot „keresztmetszetét” kívánjuk fogódzóként megrajzolni, mint írásunk kérdéskörének egyik fontos kontextuális elemét. Bemutatásunkat a *formális intézmények és szervezetek* prezentálásával kezdjük, amelyek a futball jelenségének a meghatározó *intézményes környezetét* képezik, majd a *futball gyakorlatának, a belső tevékenységek alakítóit*, illetve a *külső járulékos környezet aktorait* nevezzük meg. Végül rámutatunk a futballmezőhöz kapcsolódó további mezőkre is, hiszen a politikai és a kommunikációs mező hatására a romániai futballmező jelenleg inkább egy heteronóm, mintsem autonóm mezőként működik.

A romániai futballmező alaprajza. A központi formális intézmények és szervezetek

A hazai sportot a 69/2000-es számú sporttörvény⁶ szabályozza, a szurkolók viselkedését előíró és a sportesemények megszervezésére vonatkozó 4/2008-as törvény⁷ és a 32/1995 szponzorációra vonatkozó kerettörvény⁸ mellett. A sporttevékenységeket meghatározó tágabb intézményi környezet fontos szereplői között megemlítendő az *Ifjúsági- és Sportminisztérium* (továbbiakban MTS), ami a romániai sporttevékenységeket szabályozza, illetve az infrastruktúra fejlesztéséhez járul hozzá, valamint a *Román Olimpiai Bizottság*, és a *Országos Sport- és Ifjúsági Ügynökség* (továbbiakban ANST).

A romániai futballmező tulajdonképpeni keretét két stratégiai jelentőségű szervezet biztosítja: az egyik az 1909-ben alakult *Román Labdarúgó-szövetség* (*Federația Română de Fotbal*, továbbiakban FRF), illetve az 1992-ben létrehozott *Román Labdarúgó-profiliga* (továbbiakban LPF). Ennek elődje 1970-ben alakult, a hivatalosan még amatőr, valójában álamatőr keretek között működő futballbajnokság A divíziós csapatainak szabályozására. Az LPF az FRF önálló jogi státussal működő tagszervezete. Ez a két megszervezet uralja a romániai futballmezőt, pontosabban ezek keretében működő szakértői és vezető testületek monopolizálják és szabályozzák a romániai futballtevékenységeket. Nézzük meg ezeket.

A *Román Labdarúgó-szövetség*. A mai FRF elődjét 1909-ben alapították, az akkori óromániai király, I. Károly közvetlen sugallatára, amikor megalakult a Romániai Atlétikai Egyesületek Szövetsége, az ASAR (*Asociațiunea Societăților Atletice din România*), aminek egy labdarúgással foglalkozó alszakosztálya is létrejött (FRF, 2009). Románia akkori területén 1909-ben csupán három labdarúgóklub működött: kettő Bukarestben (az Olimpia SC és a Colentina CA), egy pedig Ploiești-en (United AC). Mindhárom egyesületet a kibontakozóban lévő ipari egységek keretében dolgozó külföldiek, kiváltképpen angol expatok alapították. Az ASAR nem sok-

6 Hivatalosan „*Legea Sportului și educației fizice nr. 69/2000 consolidată în 2009*, Publicat în Monitorul Oficial, partea I., nr. 200 din 9 mai 2000.”

7 A szabályozást a nyilvános sportdiskurzusokban „*Legea lui Mitică*” néven említik, mert előterjesztője a LPF 1996 és 2013 novembere közötti elnöke, Dumitru Dragomir volt (a Mitică a Dumitru román nyelvű beceneve). A törvény hivatalos megnevezése *Legea 4/2008 privind prevenirea și combaterea violenței cu ocazia competițiilor și a jocurilor sportive*.

8 A törvényt 2002. április 3-án aktualizálták.

kal később átalakult, és az ACFR (Asociația Cluburilor de Fotbal din România) nevet vette fel, ami a Romániai Futballklubok Szervezetének felel meg. Ekkori elnöke még egy Hans Herzog névre hallgató külföldi; egyébként az ASAR alapítói is külföldiek (Anghelescu, 2009: 717).

Valamivel később veszi kezdetét a futballmező strukturálódásának folyamata, amikor 1912 decemberének legelején létrejön az a formális szakértői testület, aminek illetékességi köre ki-mondottan a labdarúgás ügyeire terjed ki, annak igazgatására lesz hivatott. Ez nem más, mint a Futball-Egyesület Bizottsága (Comisiunea de Football-Asociație), ami az FSSR (Federația Societăților Sportive din România), majd a Romániai Sportegyesületek Uniója (Uniunea Federațiilor Sportive din România, UFSR) gyűjtősportszervezet szerves része. Ekkora kezdtek folyamatosan leválni az atlétikáról az önállósodás útján elindul sportágak, mint például a rögbi, futball vagy a kerékpározás, vívás (uo.). (Ekkor még a labdarúgást brit eredetűre utalva angolosan nevezték: Football-Asociație, a Football-Association román megfelelőjeként; elnöke a szintén külföldi származású Charles Viereck.) Más szavakkal, a futballmező kialakulása a többi sportág atlétikáról való fokozatos leválásának és az önálló sportmezők kialakulásának folyamataival párhuzamosan indult el; kezdeményezői a futball diffúziójának modellje szerint külföldi felsőosztálybeli futballkedvelő sportemberek voltak.

1919 őszén jön létre a már hangsúlyosan román nyomatékú Romániai Futballegyesületek Szövetsége (Uniunea Cluburilor de Football-Asociație, UCFA), aminek elnöke a később legendássá vált vezető, a román Mario Gebauer (FRF, 1999). Ennek az évnek a végén, 1919 decemberében a román sport keretét az UFSR-utód, a reaktivált Romániai Sportegyesületek Szövetsége, a Federația Societăților Sportive din România (FSSR) veszi át, immáron a Nagy-Románia⁹ keretei között. 1923-ban a Futballegyesület Bizottsága (Comisia de Football Asociație, CFA) a FIFA tagjává vált; a korábbi UCFA-t megszüntetik, helyette a CFA látja el a romániai futball ügyeinek intézésének a feladatát. Ekkorra már mindegyik sportág esetében kialakulóban voltak az autonóm módon működő, sportspecifikus értékek és normák (a doxák) alapján szerveződő sportmezők, amelyek ebben az ernyőszövetségben kvázi egyenlő státussal, és nem az atlétika ernyője alá tartozó sporttevékenységekként léptek be. A romániai futball szervezésének fontos momentumja 1923, amikor Károly trónörökös (a későbbi II. Károly király) a CFA tiszteletbeli elnöke lesz. Ezzel a sportmező szimbolikus társadalmi elismerésben részesül. 1926-ban az FSSR közgyűlésén a CFA-t átalakítják, eredményeképpen létrejön a Futballegyesület Központi Bizottsága (Comisia Centrală de Fotbal Asociație, CCFA), amit majd 1930 februárjában Román Futballegyesület Szövetségnek (Federația Română de Fotbal Asociațienek), FRFA-nak neveznek át (Anghelescu, 1999: 717–718). A királyi diktatúra idején 1938–1940 között a romániai sport vezető intézményeit, beleértve a futballmező testületeit is betagolják a Straja Țării¹⁰ elnevezésű korporatista megszervezet kereteibe, ami ellehetetleníti az önálló szerveződést és műkö-

9 Nagy-Románia 1918-ban jött létre, határait az első világháborút követő békeszerződések 1920-ban szentesítették. Bánság, Erdély, Moldva és Havasalföld mellett (ezek a mai Románia történelmi régiói) Bukovina, Besszarábia és Dél-Dobrudza is hozzátartozott 1920–1940 között.

10 A Straja Țării (A Haza Őre helyenként még Strajaria) nevű ifjúsági szervezet a II. Károly-féle királyi diktatúra idején (1938–1940) jutott jelentős szerephez, amikor az összes fiatalokat tömörítő szervezeteket, mozgalmakat, cserkészeteket, sportegyleteket a Strájának rendelték alá. Egyébként a paramilitáris jellegű szervezetet 1935-ben alapították.

dést, majd a legionárius hatalom¹¹ alatt, 1941-ben a sportdirektorátus a futballmezőt összeolvasztja a kézilabdával, ami a Román Futball- és Kézilabda-szövetség (Federația Română de Fotbal-Handbal), FRFH megjelenését eredményezi. Az FRFA 1944 végén újjáalakul, de 1948-ban a kommunista hatalomátvétel után azt is átszervezik, a futballt gyakorlatilag sztalinizálták: 1949-ben létrehozzák a Minisztertanács felügyelete alatt működő Sportért és Testnevelésért Igazgatóság (Comitetul pentru Cultură Fizică și Sport, CCFS) keretében a Központi Futballbizottságot (Comisia Centrală de Football), amit a rendszerváltás után, 1990-ben a gyökerekhez visszatérő Román Labdarúgó-szövetség vált (Anghelescu, 2009). Az FRF az 1909-ben alapított szervezet jogutódjának tartja magát, a CCF közvetlen leszármazottjaként.

A Futbalszövetség első nagyléptékű megnyilvánulása az 1922-ben alakult futballválogatott 1930-as uruguayi vb-részvétele volt, ami szimbolikusan jelezte a futballmező legitim működését a többi sportmező és a társadalom viszonylatában is. Korábban a romániai futballválogatott már részt vett az 1924-es párizsi olimpián, ami abban az időszakban még sokkal fontosabb világesemény volt. A romániai labdarúgók vb-szereplése 1934-ben és 1938-ban is megismétlődött. Az FRF elődjeinek fő feladata a bajnokság megszervezése volt, amire országos szinten elsőként az 1921–1922-es idényben került sor, Nagy-Románia keretei között. Korábban, Ó-Románia területén az ASAR-kupa keretében mérköztek az egyre szaporodó futballcsapatok. A Román Kupát 1933–1934-es idényben alapították, modern jellegű, egész országra kiterjedő futballbajnokságot 1932-ben hoztak létre (korábban 1921 óta körzeti bajnokságok voltak, aminek nyertesei kieséses rendszerben mérköztek a bajnoki címért). Az FRF 1954-ben lett a FIFA teljes jogú tagja.

Az FRF¹² közhasznú magánszervezet, aminek elsődleges célja a labdarúgás szervezése, koordinálása, promoválása és ellenőrzése Románia területén, kizárólagos joggal, a *fair play*, a *nevelési, kulturális és humanitárius egyetemes elvekkel összhangban*, a fejlesztési és a fiataloknak szánt programok révén.¹³ Az FRF tagságát az LPF, az FRF szerepét elismerő futballegyesületek, valamint a Megyei Futbalszövetségek (továbbiakban AJF) és a Bukaresti Futbalszövetség (továbbiakban AMFB) alkotják. A labdarúgó-tagegyesületeket a Liga 1, Liga 2, Liga 3 és a női, valamint a teremfutball-egyesületek, illetve az A és B bajnokságokban szereplő ifi- és gyermekcsapatok alkotják. Ezeknek az egyesületeknek akkor van jogok működni, ha a Romániai Ifjúsági és

11 1940 szeptembere és 1941 januárja között Romániában a Vasgárda (a romániai szélsőjobb fasiszta szervezet) a hadsereg főparancsnokával, Ion Antonescu marsallal közösen kormányozott, aki miniszterelnök lett II. Károly királyi diktatúrájának bukása után (1940. szeptember 6.).

12 Az FRF bemutatásában azokra az elemekre szorítkozunk, amelyek a szervezet hivatalos honlapján (www.frf.ro) és statútumában, illetve működési szabályzatában szerepelnek.

13 Román Labdarúgó-szövetséget Mircea Sandu vezette 1990 és 2014 között. 2014 márciusa után pedig Răzvan Burleanu. Sandu válogatott focista volt, a szakma hamar elfogadta mint „maguk közül valót”, szemben Burleanuval, akihez az első négyéves mandátuma során szkeptikusan viszonyul a „régirend”. Az értelmiségi vonásokat tudatosan ápoló és kifejező (több idegen nyelvet beszél, egyetemet végzett), visszafogott és kiegyensúlyozott Sandu a sajtó Nașulnak, vagyis Keresztapának címkézte, a fociban uralkodó korrupció hallgatólagos eltűrése és hosszú regnálása miatt. Burleanu a profi szervező képét kultiválta.

Sportminisztérium sportjegyzékében szerepelnek, illetve elismert FRF-tagsággal rendelkeznek (ez is nemzetközi standard).

A futballtevékenységek felett Romániában az FRF kizárólagos monopóliumot élvez, a sport belső gyakorlatának klasszikus értékei (a *doxa*) mentén. Ezen felvállalt értékek a következők: *lojalitás, integritás, sportszerűség*, mint a *fair play* szellemiségének kifejeződései (FRF-statútum, 2011: 4). A futbalszövetség értéksemleres, és további deklarált célja a diszkrimináció és a rasszizmus, a bármiféle megkülönböztetés elleni folyamatos küzdelem (uo.: 9. fejezet, 1., 2., 3. cikkely). Az FRF tehát a futballtevékenységek feletti monopóliummal rendelkező formális szervezet: statútuma és működési szabályzata szerint egyetlen egyesület sem végezhet semmilyen futballtevékenységet az FRF által elismert tagság és felhatalmazás nélkül. Ez világszerte is így van. Technikailag az FRF – akárcsak más nemzeti futbalszövetség – az országos és nemzetközi labdarúgás formális és logisztikai keretét biztosítja, a labdarúgás működését és gyakorlatát formálisan kodifikálja, jogilag szabályozza és felügyeli. (Ezen szerepére a stratégiai jelentőségű szakbizottságok megnevezésekor még visszatérünk.)

A romániai futballmezőben az FRF hatalmi pozícióját különleges jogosítványai is erősítik. Ezek közül kiemelkedik a Statútum 6. fejezetének d. cikkelye, ami szerint bármilyen futballal kapcsolatos konfliktus a keretében működő sportbíróság testületeinek a kompetenciájához tartozik, csak rendkívüli esetben lehet az állami igazságszolgáltatáshoz fordulni; ezt a tagszervezetek statútumának is szentesíteni kell (uo.: 15. fejezet, e. cikkely). Ellenkező esetben a klub elveszíti tagságát, ami azonnali hatállyal ellehetetleníti futballtevékenységét is.¹⁴ Ezzel a rendelkezéssel az FRF nem csupán autonóm belső működési önállóságát, hanem a mezőhöz tartozó más szereplők feletti hatalomgyakorlás és befolyás mértékét is erősíti, hiszen a vitás kérdések rendezésével megbízott szakmai testületek ellenőrzésével gyakorlatilag a mező működési szabályzatát és a szereplők közötti kapcsolatok alakításának az instrumentumát is kézben tartja.

Az FRF egy erősen központosított magánszervezet: élén a 238 tagból álló *közgyűléssel*, ami az FRF törvényhozói testülete, ami a tagszervezeteket és klubokat képviseli. A *végrehajtó bizottság* az FRF vezető testülete, aminek élén a *elnök* áll, akit a közgyűlés egyszerű többséggel választ. A végrehajtó bizottság 14 tagból áll; az elnök mellett a két alelnök és további tizenegy tag a tagszervezetek részéről. A végrehajtó bizottság a közgyűlésnek alárendelt testület, azonban ténylegesen a *sürgősségi bizottság* formájában gyakorolja hatalmát, ami a legfelső hatalmi elitestületnek felel meg: a háromtagú testületben az elnök és a két alelnök működik együtt. Jogosítványuk a sürgősségi ügyek rendezésére korlátozódik ugyan, azonban a stratégiai döntések itt születnek, amelyek azonnali hatállyal érvényesek (Uo.: 36. fejezet, 2. cikkely), bár utóbb a végrehajtó bizottságnak is jóvá kell hagynia. Az elnöknek széles körű hatalma van, „az FRF teljes gazdasági, szervezési, és adminisztratív vezetésért felel” (Uo.: 38. fejezet, 4. cikkely), amit a *főtitkárság* révén gyakorol. A főtitkárság élén a *főtitkár* áll, aki a versenyeket szervezi, valamint a futballegyesületek működését koordinálja, kivéve a Liga 1-t, amit a Profiliga (LPF) adminisztrál. A pénzügyekért a *pénzügyi ellenőrző bizottság* felel, a szakmai ügyeket több szövetségi szakbizottság igazgatja (fontosabbak a technikai, statisztikai, jogi, diszkriminációellenes, doppingellenes

¹⁴ Ez történt 2011-ben az Universitatea Craiova futballcsapattal.

szakbizottságok). A *technikai bizottság* a futball technikai feltételeinek a biztosítása mellett a futballválogatott ügyeit intézi, a szövetségi kapitány ennek a bizottságnak tartozik elszámolással az FRF-elnök mellett. A futballválogatott a mezőben gyakorlatilag önálló entitásnak tekinthető, hiszen a szövetségi kapitány a formális szabályzat ellenére a valóságban csak az FRF elnökének tartozik felelősséggel, a keret működése önálló logikát követ.

A romániai futballmező működése szempontjából azonban a szabályozó testületek képezik azt a hatalmi teret és eszközt, ahol a szereplők közötti erőviszonyokat alakítani lehet. Kiemelkedő jelentőségű a *fegyelmi bizottság*, *feljebbviteli bizottság*, a *licenszbizottság* és az *országos egyeztető kamara*. A mezőn belüli küzdelmek – mint a későbbiekben látni is fogjuk – ezek ellenőrzéséért folynak, az autonóm státusú játékezők testület, a *központi játékezők bizottság* (továbbiakban CCA) kontrollja mellett. Autonóm módon működik, bár az FRF szerves részét alkotja a CCA, aminek fő tevékenysége a bírói állomány ellenőrzése, képzése, a delegálások, a mérkőzések vezetése és a szabályok betartatása. Élén egy elnök áll, aki a főtitkárnak tartozik felelősséggel. A mező egyik legfontosabb és legvitatottabb szerepű testülete, a belső konfliktusok egyik állandó szereplője.

Román Labdarúgó-profiliga. Az FRF mellett a futball mediatisáltsága miatt (is) jelentős szereppel bír az LPF,¹⁵ a Liga,¹⁶ ami az első és második ligában játszó professzionális csapatok ér-

15 Románul Liga Profesionistă de Fotbal. Az LPF hivatalos oldala (www.lpf.ro) és statútuma alapján.

16 1996 és 2013 november közötti elnöke Dumitru Dragomir. Színes és erősen vitatott figura, mármint ami a habitusát illeti. Az elitét, de titkon csodált *şmecher* archetípusa. Lefordíthatatlan jelző: az élelmes, mindig talpára eső, a jég hátán is megélő típusra utal, aki nem riad vissza attól sem, hogy célját nonkonform módon érje el. Eszes, simulékony, ha kell, de mindig a maga érdekét érvényesíti. A szónak társadalomtörténete van: az állandóan változó kontextusban boldogulni kényszerült, mindig megszorult, de állandóan győztes a *şmecher*, akit a rendszer ellehetetlenít, és csínytevésre kényszerít (erre az elmúlt százötven évben Romániában bőven volt alkalom). Ráaggatott nevei, a Corleone, az Oracolul de la Bălceşti (a bálceşti-i jós), a Mitiţă de la Ligă (Döme a Ligától – magyarázatát lásd lennebb) rendkívül beszédek. Az üzletember Dragomir, aki a múlt rendszerben egyaránt volt milicista (kommunista rendőr), klubvezető (a FC Olt Scorniceşti-et, illetve a megszüntetett Victoriát menedzselte többek között), csencselő (a válogatott külföldi utazásai alatt farmerekkel, videókkal, kozmetikumokkal és golyóscsapágyakkal üzletelt) és elitét (állítólag szerencséjéért, de jogerősen soha nem ítélték el). A '89-es forradalom után rövid ideig mint a múlt rendszerben tevékenykedőt bebörtönözték, de hamar kiszabadult, megint csak ítélet nélkül. Hamar meggazdagodott, egyesek szerint az alvilág segítségével. A Corleone erre, illetve a bundameccseket intéző Cooperativa (szövetkezet, a volt agrár tsz-ek román megnevezése) patronálására utal. Dragomir egy Bălceşti nevű faluból származik, az oracol jóst jelent: sok eredményt helyesen „jósolt meg” – hála a Cooperatívának. A Mitiţă jelző az igazán „húzó”. A Mitiţă, vagy többes számban a Mitici, a Dumitru keresztnév beceneve. Társadalmi, köznevesült használatában azonban mást jelent. Mitiţă az ó-romániai korrupciós, gerinctelen profitőrökre, haszonlesőkre utaló megnevezés. A sajtó széleskörben alkalmazza, a fő erdélyi klubok magukat gyakran a „mitikákkal” – értsd „délielkkel”, a regáti világgal szemben pozícionálják. Dragomir politikus volt, a szélsőjobboldali revizionista Nagy-Románia Párt képviselője volt 2004 és 2008 között. Híresen rossz román nyelvhasználatát a Román Akadémia nyilvánosan kifogásolta, a kommunistákra jellemző „fanyelv” után a „homoknyelv” szociolingvisztikai fogalom „atyja”. Továbbá ő a törvényhozás által elfogadott sorthuliganizmus-ellenes 4/2008-as törvény szellemi szerzője. Emiatt aztán nyílt konfliktusba került a fociszurkolók képviselőivel (lásd még Péter, 2010). 2013 óta egy korábbi labdarúgó, Gino Iorgulescu vezeti a Ligát. Tanulva elődje esetéből, sokkal diszkrétebben

dekszervezete; az FRF fontos tagszervezete. Mint korábban jeleztük, az LPF jogi elődje az 1970-ben alakult Colegiul Divizionar A névre hallgató adminisztratív szervezet, ami az FRF részeként működött, de az amatőr rendszer miatt nagyobb szerepet 1990 előtt nem töltött be. 1990-től a labdarúgás professzionalizációja nyomán jelentősége folyamatosan növekedett. Az LPF 1992-ben alakult és 1993-ban vette fel jelenlegi nevét (a második ligában játszó csapatok 1996-ban váltak társult tagjává, amit a bajnokság kiesős-feljutásos rendszere tett szükségessé, azonban szavazati joggal csak a 18 első ligában játszó csapat rendelkezik). Szerkezeti felépítése nagyban hasonlít az FRF-hez, illetékességi köre azonban a klubok közötti kapcsolatokra, ezek szabályozására és a bajnokság szervezésére terjed ki. Az LPF bizottságai a következők: *fegyelmi bizottság*, a *feljebbviteli bizottság* és az *egyeztető bizottság*. Ezek élén a bizottságok titkára áll, az LPF-t pedig négy évre választott elnök vezeti, akit a *közgyűlés* választ. Az LPF egyik stratégiai jelentőségű szerepe a tévéközvetítési jogok értékesítése, ami a klubok számára az egyik fő bevételi forrást jelenti. A fentiekben bemutatott aktorok a futball gyakorlatának a formális keretét képező intézményi szereplők voltak – a CCA-t leszámítva. A futball belső gyakorlata szempontjából a labdarúgó-egyesületek, a labdarúgók és érdekszervezeteik, valamint az impresszáriók, illetve a szponzorok és média bír nagy jelentőséggel. A futballmező bemutatásának folyamatában a továbbiakban ezekre térünk ki.

A FUTBALL GYAKORLATÁNAK KÖZVETLEN ALAKÍTÓI

A *Szövetségi Edzőiskola* és a játékvezetői testület (CCA). A CCA mellett az FRF keretében, de szintén autonóm státussal működik a Szövetségi Edzőiskola (SFA), ami az edzőképzésért felelős testület: az első osztályban szükséges ProLicence edzői jogosítványokhoz szükséges diplomák megszerzését szabályozza az A, B és C kategóriás edzői képesítések mellett; a speciális edzői tudások előállítására és formális átadására szakosodott intézmény. Az SFA a nemzetközi edzőiskolákat tömörítő AEFCA¹⁷ társult tagja, az itt szerzett jogosítványokat Európa-szerte elismerik.

Labdarúgó-egyesületek. A mező működésére nézve a *futballklubok és vezetőik* gyakorolnak az FRF-hez és az LPF-hez mérhető befolyást. Romániában az első ligában 18 csapat mérkőzik meg a bajnoki címért az őszi-tavaszi fordulóban. A futballmező belső hatalmi viszonyaira néhány egyesület nagy befolyással bír. A bukaresti FCSB (a korábbi 1986-os sikert elért FC Steaua utódja, a Kolozsvári CFR 1907 és U, a kétezertízes években a moldvai FC Vaslui, a Bukaresti Dinamo és Rapid, a craiovai Universitatea és az egy ideig a szintén élvonalban szereplő Temesvár sorolható a meghatározó erejű egyesületek közé; ezt a tablót egészíti ki a sepsiszentgyörgyi, magát magyar klubnak tekintő OSK, és a másik craiovai tömörülés, az FCU 1948. A Bukarest vonzáskörzetéből származó csapatok a fővárosi tengelyt erősítik. A „futballmezőtérképen” ezek a csapatok szerepelnek, a bajnoki címért rendszerint a Kolozsvári CFR 1907 és az FCSB küzd.

nyilvánul meg, de tulajdonképpen a már kialakult hagyományt viszi tovább. Igyekszik kerülni a konfliktusos tévészerepléseket, az általa alkalmazott stratégia a diszkréció – ami miatt a PLF tevékenysége gyakorlatilag átláthatatlan és ismeretlen a nagyközönség számára.

17 Alliance of European Football Coaches' Association. www.aefca.eu

A bajnoki cím mellett a Román Kupáért folytatott küzdelem és elhódított *címek és presztízs* (szimbolikus tőke), a *játékosállomány értéke* (anyagi tőke), a *befolyás* (kapcsolati tőke), valamint a hazai és nemzetközi *sikeresség* (szakmai tudás) indikátorok a meghatározó jelentőségűek.¹⁸

Futballista-érdekszervezetek. A futballmező további, jelentőségét és befolyását tekintve másodlagos szereplői a labdarúgók érdekszervezetei, mondhatni „szakszervezetei”. Egyfelől, az *Amatőr és Nonamatőr Futballisták Egyesülete* (AFAN), ami 2008-ban alakult, és ami az Országos Szakszervezeti Blokk (BNS) – az egyik legnagyobb szakszervezeti tömörülés Romániában – hatására jött létre, ma az FRF tagja. Jogi elődje az 1990-ben létrehozott Román Futballisták Ligája (Liga Fotbaliștilor România, LFA, ami később az Romániai Profeszionalista Futballisták Szervezete nevét veszi fel, Asociația Fotbaliștilor Profesioniști din România elnevezéssel, AFPR). Céljai között szerepel a játékosok érdekeinek képviselése a fegyelmi bizottságok előtt, a munkajogi, különösképpen a bérjogi érdekek érvényesítése, az FRF és az LPF szervezetekkel való hatékony kapcsolattartás.¹⁹ A nemzetközi labdarúgók szindikátusának, a FIFPrónak a tagja, de ennek ellenére jelenlegi befolyása marginális, szerepe és népszerűsége alacsony. Eredete a romániai általános szakszervezeti mozgalomhoz köthető, a többnyire munkásokat és állami apparátusban foglalkoztatott munkavállalókat egyesítő BNS számára a médialáthatóságot, labdarúgók számára pedig erős mozgalmi háttérrel és nyomásgyakorló erőt jelentett a nagy tapasztalattal rendelkező BNS-sel való „társulás”.

Másik labdarúgó érdekszervezet a 2003-ban létrehozott *Román Labdarúgók Egyesülete*²⁰ (Asociația Fotbaliștilor Români, AFR), amit impresszáriókhoz közeli üzleti körök alapítottak. Az AFAN-hoz hasonló célokkal rendelkezik, szerkezeti felépítését tekintve a közgyűlés, az igazgatói tanács, valamint a játékosok tanácsa alkotja. Kapcsolatokat ápol a FIFPróval, de a mezőn belüli befolyása elhanyagolható.

Játékosügynökök. A futballmező láthatatlan, de az átigazolások és a játékosjogok birtoklása révén döntő szereppel bíró csoportot az *impresszáriók* képezik. A közelmúlt meghatározó ügynökei közül a 2014-ig messze kiemelkedett Ioan Becali,²¹ valamint fivérének Becali & Popescu Football Management Consulting elnevezésű vállalkozása, pillanatnyilag pedig Anamaria Prodan személye a meghatározó. A Becali testvérek elsősorban tehetséges romániai válogatott labdarú-

18 A mezőn belüli befolyás mértéke nagyon változó – ez éppen a mező dinamikájának egyik jellemzője. Például jelenleg a FCSB-tulajdonos ultraortodox és autochtonista Gigi Becali, aki börtönben is volt korrupció miatt, továbbra is meghatározó, miközben a CFR 1909 szimbolikus tőkéje 2017 után csökkent (ekkor lépett ki a korábbi tulajdonos az egyesülettől), a fogadóirodák befolyása a mező egészére pedig folyamatosan nő. A meccseket közvetítő sportcsatornák szerepe pedig egyenesen döntő jelentőségű (DigiSport, PrimaSport alapján megfigyelés Péter László).

19 Az AFAN hivatalos oldala (www.afan.ro) és a statútuma alapján – Péter László.

20 Az AFR hivatalos oldala (www.afr.ro) és a statútuma alapján – Péter László.

21 Emblematikus figura volt Giovanni Becali. Rendes neve Ioan, de ő a Giovannit kultiválja, mert olaszosan és arisztokratikusan hangzik. Ő is ismerkedni kezdte: a legendák szerint a kommunista időkben a feketepiacon jól értékesíthető mozijegyeket árult az amerikai filmeket vetítő filmszínházak előtt, amíg Nyugatra nem szökött, és ott meg nem gazdagodott. Ő és fivére lettek a kilencvenes évek legjobb román focicsillagainak ügynökei, tetemes vagyont halmozva, amúgy Gigi Becali unokatestvére.

gók külföldi neves klubokhoz való igazolásaira szakosodtak,²² fénykoruk 2014-ig tartott, amikor pénzügyi csalás miatt börtönbe kerültek. Befolyásuk évtizedekig meghatározó volt, de a válogatott „gyengélkedése”, majd a büntetésük miatt jelenleg marginális helyzetben vannak. Így a hazai bajnokságban játszó futballistákra koncentráltó Anamaria Prodan-Reghecampf játszik fontos szerepet a transzferpiacon, George Horoba, Marcel Avram Popescu vagy Cristea Opiria játékosügynökök a hazai TG World Football Promotion cég mellett.²³ Az igazolások nagy része szövevényesen és olykor követhetetlenül, cégek és magánszemélyek hálózatán keresztül történik, ami az állam számára is átláthatatlan. Nagy nemzetközi ügynökségek romániai jelenléte elhanyagolható, talán a német WB Sportmanagement említendő. Románia területén az FRF különbizottsága által szervezett sikeres ügynöki vizsgával válhat valaki igazolási ügynökké (a vizsgán egy húszkérdéses tesztre kell válaszolni, rendszerint a FIFA-nál és az FRF-nél, valamint az EU-ban érvényes átigazolási szabályok beható ismeretére vonatkozóan; a vizsgadíj 25 000 euró).

Korporációk és szponzoráció. A mai mediatizált profi (poszt)modern látványfutballra az erős szponzorok jelenléte jellemző. A romániai labdarúgás és tulajdonosi körének szerkezete, valamint a gazdasági válság miatt a román futballbajnokságban viszonylag mégis kevés a tőkeerős szponzor, rendszerint a klubok közvetlen tulajdonosi köre finanszírozza az egyesületeket. A nagy, globális korporációk vagy regionális vállalatok közül a 2010-es években az Orange, Mitsubishi (Dinamo București), NewHolland és a Bayern (FC Vaslui), RomGaz (Gaz Metan Mediaș), InterAgro (Astra Giurgiu) van jelen, és az Energobit és az Opel Ecomax (CFR Cluj) és Astra Asigurări (Oțelul Galați) volt jelentősebb. Jelenleg elsősorban a sportfogadó-irodák jelentik a fő támogatókat (ez önmagában problémás lehet, ha a 16 csapatból 11-nek ilyen cég a támogatója), ezek között kiemelt a Superbet, UniBet, Betano, Efbet, MaxBet.

E tekintetben a hazai futballmezőben a tulajdonosi körtől teljesen független szponzorok jelenléti foka alacsony, befolyásuk elmarad a nyugati klubokban betöltött szerepüktől. A Román Kupát és a Román Szuperkupát a Timișoreana sörgyár, a válogatottat és az FRF-t korábban az Ursus söripari vállalat (mindkettő a SAB Miller része), az Adidas, a Coca-Cola, a Dacia-Renault autógyár és CityInsurance támogatta, jelenleg a Penny, a Joma, illetve a Transilvania Bank, Altex, Bucovina, Autoklass és Bergenbier szponzorálja. De összességében a nagy globális korporációk alulképviseltek a klubokat támogatók körében.

A járulékos intézményi környezet szereplői

Állami intézmények és vállalatok, valamint politikai pártok. A romániai futballmező alaprajzához további intézményes szereplők járulnak hozzá. Ezek között befolyással bír a *Belügyi, a Szállításiügyi és a Hadiügyminisztérium*, számos városban a polgármesteri hivatalok és helyi vagy megyei tanácsok, illetve állami vállalatok. Ez utóbbiak szerepe az elmúlt évtizedben nőtt, különösen Bukarest szuburbán övezetében (lásd például Voluntari esete). A minisztériumok futball-

22 Legutóbb például 2013 nyarán a volt steauás Vlad Chiricheș 9,5 millió euró értékű transzferét is Ioan Becali közvetítette, akárcsak korábban Bogdan Stancu (2010, Galatasaray, 6 millió euró), Mirel Rădoi (2008, Al Hilal, 6 millió euró) vagy Ștefan Radu (2008, Lazio Roma, 5,4 millió euró) igazolásait. Forrás: www.trasfermarkt.de [09. 11. 2013.].

23 Az FRF által kibocsátott ügynöki engedéllyel rendelkező impresszáriókról nyilvános adatok vannak.

mezőben betöltött szerepe a kommunista rendszer örökségének tudható be, szerepük jelenleg kicsi, kivéve az „igazi” CSA Steaua estében. A futball sztálinizációja következtében a negyvenes évek végén a frissen létrejött kommunista rendszer hatalomkonform, foci-szlengben ún. „departamentális” – értsd minisztériumi ügyosztályokhoz tartozó – klubokat (FRF, 2009) hozott létre: a Belügyminisztérium és a Hadügyminisztérium közvetlen felügyelete alatt működő FC Dinamót és a CCA-t (korábbi CSA), a későbbi Bajnokcsapatok Európai Kupája bajnok FC Steauát (uo.). A rendszerváltás után a fenti egyesületek stadionjai a minisztériumok tulajdonában maradtak, a Dinamo esetében a belügy képviselője továbbra is jelen van az igazgatótanácsban. A korábbi szakszervezeti háttérű bukaresti Rapid esetében is a stadion és a ProRapid felkészülési komplexum a *Szállításiügyi Minisztérium* tulajdonában van, a kolozsvári Cluj Aréna (U Cluj) a *Kolozs Megyei Tanács*, a bukaresti Național Arena pedig a *bukaresti főpolgármesteri hivatal* tulajdonát képezi – mint korábban láttuk, mindkettő közpénzen épült. 2012 és 2023 között tizenegy új stadion épült Romániában, ezek nagymértékben állami finanszírozásból.

A futballmező ezeken a pontokon kapcsolódik a *politikai mezőhöz*, kiváltképpen a szociáldemokrata párthoz (PSD). Az FCSB tulajdonosa (Gigi Becali) egy korábbi pártszövetség szenátora 2012–2013 között, egy időben europarlamenti képviselő is volt, jelenleg az ultranacionalista és szuverenista AUR (Románok Egyesüléséért Szövetség) egyik frontembere. A másik bukaresti csapat, a Dinamo tulajdonosi köréhez tartozó Ionuț Negoită szintén politikus, a Szocialista Párt (PSD) színeiben. A Ploiești-i Petrolul (2013-ban megnyerte a Román Kupát) pénzügyi támogatói között találtuk a ploiești-i polgármesteri hivatal, akárcsak az alsóligás Săgeata Năvodari támogatójaként nyilvántartott Năvodari város önkormányzatát. Megemlíthetjük a 2000-ig sikeresebb pályafutású Piatra Neamți-i Ceahlăul is, aminek nagyon széles körben ismert tulajdonosa, majd tiszteletbeli elnöke²⁴ sokáig helyi polgármester volt, akárcsak a kilencvenes években ismertebb FC Bacău vezetője. Tény, hogy a polgármesteri hivatalok vagy megyei tanácsok fontos szponzorok – rendszerint a politikai tőke és presztízs érdekében. A 2013/2014-es idény újonca az észak-moldvai FC Botoșani – azóta is az első ligában játszik – egyik fő támogatója a helyi polgármesteri hivatal. Érdekesek a sepsiszentgyörgyi OSK s a második ligában sikeres csíkszeredai FK Csíkszereda esetei.²⁵ Ezek magyar csapatok, amelyek elsősorban magyarországi támogatásból működnek, és a helyi magyar közösségek kollektív identitásának megerősítői – azon túl, hogy a kisebbségi politikai elitet legitimálják a választóik körében. Könnyen észrevehető, hogy a futballmező és a politikai mező között nagyon szoros kapcsolat van Romániában.²⁶

24 Gheorghe Ștefan, korábban a Piatra Neamți-i Ceahlăul tulajdonosa volt (több pártban megfordult, jelenleg polgármester), akit rendszerint Pinaltinak neveznek. Pinalti az angol tizenegyes büntetőt jelentő penaltí tipikusan moldvai nyelvjárásban kiejtett változata. Az i-vel mondott penaltí egyszerre jelölte viselőjének örökös gyanúját (sokszor valóban megalapozottan), hogy csapatának soha, ellenfeleinek pedig lehetőség szerint sűrűn ítélnék meg tizenegyeset. A nyelvjárásban beszélő volt klubvezető Pinaltinak való címkézése tartalmazza a többség moldvaiakkal szemben tanúsított kedvezőtlen, sztereotip magatartását: őket butábbaknak és alkalmatlanoknak tartják, mint az ország többi részén élőket. Csapata egyébként a 2007/2008-as idényben úgy játszott az első ligában, hogy a szereplési jogát egyszerűen megvette egy másik, a 2 Ligából bejutott csapattól (lásd még Péter, 2010).

25 A www.hotnews.ro, www.gsp.ro. www.prosport.ro nyomán Péter László.

26 A politikum és a sport, pontosabban a hatalom és a futball közötti interferenciákat kifogásolta az LPF leváltott elnöke is 2013. november 14-i leköszönő nyilatkozatában. Dumitru Dragomir, akit 1996

A futballmező heteronómiáját illusztrálja, hogy lehatároltsága leginkább a politikum felé problematikus. A politikai mező és a futballmező számos ponton „összekapcsolódik”, a politikum és a futball világa kölcsönösen oda- és visszahat egymásra. A futballmezőn belüli gyakorlatoknak politikai indoka, oka vagy következménye van. A labdarúgás főszereplőire jellemző praxisok politikai ugyanakkor következményekkel bírnak. Ezeket a kapcsolódási pontokat legkönnyebben a következő módon lehet tetten érni: *személyi átfedések, személyes – privát és üzleti jellegű – kapcsolatok, finanszírozások és/vagy a tulajdonosi kör politikai elkötelezettségei, állami szabályozás.*

Az állami szabályozás befolyása a futballmezőre – akárcsak máshol – közvetlen: a klubok adósságai esetében tett engedmények és átütemezések, a sporttörvény- és a szponzorizációs, valamint a szurkolói erőszak elleni szabályozások a politikai intézmények illetékességi köréhez tartozik. A személyes átfedések is gyakoriak. Ezek közül talán leglátványosabb egy kisebb keletromániai város, Piatra Neamț csapatának, a Ceahlăulnak esete, akinek korábbi (jelenleg tiszteletbeli) elnöke és egyik tulajdonosa, Gheorghe Ștefan, a Demokrata Liberális Párt (PDL) helyi vezetője, polgármester; de a már elmített FCSB-tulajdonos Gigi Becali esete is ide illik. A FC Rapid korábbi tulajdonosa, George Copos konzervatív párti politikus, miniszterelnök-helyettes volt 2004-ben. Továbbá számos kisvárosi polgármester a helyi csapatok fő támogatójaként és/vagy elnökeként szerepelnek, LPF- és FRF-közyűlési tagok, vagy ők delegálnak képviselőket.

Ha a politikai mező és futballmező közötti átfedések és kötődések mértékének valamiféle nemzetközi skálán való elhelyezkedésére vonatkozóan szeretnénk megállapításokat tenni, akkor elsősorban személyes megfigyeléseinkre hagyatkozhatunk. Európai viszonylatban mindez az illegális állami finanszírozás kapcsán került terítékre. A politikum és a futball kapcsolata itt nagyon szoros (Fitzpatrick, 2014), az etnikai szakadár mozgalmak (baszk és katalán), valamint a központosító spanyol állam törekvéseinek kifejezésére a futball képez kiváló eszközt (uo.). Olaszország is hasonló helyzetben van, a politikum itt is „rátelepedett” a futballra: Berlusconi példája sokatmondó e téren, akárcsak a jelenlegi Magyarország, ahol a kormányzat a labdarúgást stratégiai jelentőségűnek tekinti. Szerbiában máig nagymértékű ez az átfedés (Nielsen, 2013). A skála másik végén a skandináv államok állnak, ahol az állam/politikum szerepe leginkább a szabályozásra szorítkozik.

óta Mitică de la Liga néven emlegetett a sportsajtó, azt kifogásolta, hogy az elnökválasztást megelőző este a kihívó, Gino Iorgulescu egy bukaresti hotelben politikusokkal találkozott. Többek között a hivatalban lévő kormányfővel, Victor Ponta-val és a PSD erős emberének tartott egykori miniszterelnök-helyettes Liviu Dragneával, valamint tíz futballklub képviselőjével. Dumitru Dragomir a másnap délben megtartott LPF-elnökválasztást 11–7 arányban elbukta, amit – értelmezése szerint – az ellenfelei a politika és a zsarolás eszközével értek el. Politikai érdekekre utalt akkor is, amikor leváltását az IntactMediához tartozó Antena cégcsoportnak az RDS/RCS médiabirodalommal való konfliktusához kötötte. Ugyanis az IntactMediát a PSD egyik szövetségese, a Konzervatív Párt ellenőrzi, és peres viszonyban áll az RDS/RCS-sel. Ez utóbbi Dumitru Dragomir cégének, a Bodu SRL-nek egyik fontos kliense, és a Liga 1 meccseinek közvetítési jogait is birtokolja – amit az LPF értékesített. Ugyanakkor korábban Dragomir maga is szorosan kötődött a politikához, hiszen 2004 és 2008 között ő is parlamenti képviselő volt. Forrás: a www.hotnews.ro, gsp.ro, prosport.ro és www.mediafax.ro hírei alapján – Péter László.

Megfigyeléseink szerint Romániában a futballmező és a politikai mező, bár (mint korábban láttuk) szorosan összefonódik, de nem gondoljuk úgy, hogy mértékében elérné a magyarországi, szerbiai vagy a spanyolországi szintet, de mindenképpen szorosabb, mint például Németországban, ahol a kancellár és csatár közös fotóját is kritikával illeti a sajtó.

A romániai futballmezőre jelentős hatást gyakorló állami intézmények sorában meg kell említeni a *Országos Korruptióellenes Ügynökséget* (Direcția Națională Anticorupție, továbbiakban DNA), valamint az igazságszolgáltatás más testületeit is (Feljebbviteli Bíróság, Számvevőszék). Ezek szerepe a kétezertizedes években meghatározó volt a notóriussá vált futballkorrupciós ügyek felderítése nyomán, jelenleg azonban hatása már nem számottevő.

Szurkolói csoportosulások. A futballmező további szereplői között találjuk a drukkerek szervezeteit, amelyek a csapattal szoros érzelmi kapcsolatot ápolnak, azonban a klub döntéseibe egyre kevesebb befolyással bírnak. A médiában nagyobb láthatósággal rendelkező szurkolói szervezetek között megemlíthetjük az *Armata Ultra*, a *Peluza Sud* ultracsoportjai (FCSB), *Legione Granata*, a *Torcida Vișinie* vagy az *OfficialHooligans* (Rapid), *Peluza Vișinie*, *KVSC* (Kolozsvári CFR 1907), *Șepcile Roșii 1919* (U Cluj) vagy a dinamós *Nuova Guardia*, esetleg a *Gruppo Maxima* (Universitatea Craiova), *Commando Viola* (Poli Timișoara), Székely Légió (OSK) szurkolótáborokat.

A futballmező aktoraihoz a *fogadóirodák* is hozzátartoznak, hiszen egyfelől a szurkolók egy része ezeket rendszeresen használja, másfelől pedig ezeket az intézményeket egyre gyakrabban hozzák hírbe elrendezett mérkőzések gyanújával.²⁷ Jelenleg sok csapat direkt szponzora, magát a Szuperligát is egy ilyen cég támogatja. A városokban elszaporodó fogadóirodák azt jelzik, hogy a futballkedvelő közönség növekvő hányada használja ezeket. Az *írott és elektronikus sport-média* a mai futballmező szerves részét képezi, hiszen a csapatok jó része számára a közvetítési jogdíjak képezik a fő bevételi forrást, másrészt pedig a nagyon népszerű sporttalkműsorok közvetlen nyomást gyakorolnak a mező minden szereplőjére.

A FUTBALLMEZŐ BELSŐ VISZONYAI – TÖKÉK, KONFLIKTUSOK ÉS POLARIZÁCIÓK

A mező legfontosabb szereplőinek vázlatos bemutatása után a belső viszonyokra, pontosabban a konfliktusokra és a polarizációkra fordítjuk figyelmünket.

A romániai futballmező tőkési és erőforrásai. A futballmező intézményes szereplői közötti több síkon folyik a küzdelem. Ebben a különféle tőkéknek kapitális szerepe van. Az erőforrások és tőkék között a következőket találjuk. Egyfelől olyan *szimbolikus tőkét*, mint a bajnoki cím, a kupagyőzelem, a superkupa-győzelem, illetve a nemzetközi küzdelemsorozatokon való részvétel joga. Ezek közül a hazai mezőben a klubcsapatok számára kiemelt jelentőségűnek számít a Bajnokok Ligájában való szereplés (ez egy szűkös szimbolikus erőforrás, mert a romániai csapatoknak előselejtezőket kell játszani a BL-be jutásért), az Európa Liga mellett. A nemzeti válogatott Eb-vagy vb-szereplése, futballszlengben a „kvalifikáció” szintén nagyon értékes szimbolikus

²⁷ Leggyakrabban az alsóbb ligák meccseit övezi a kölcsönös megegyezés gyanúja.

erőforrás, hiszen 1998 óta Románia nem szerepelt Világkupán, csak Európa B-bajnokságon (2016 és 2024). Ezért a kilencvenes évek három vb-szereplése kiemelt jelentőséggel és normatív jelleggel bír a hazai futballmező szereplői, kiváltképpen az FRF csúcsvezetése számára. (Románia a második világháborút követően, 1990 előtt csak 1970-ben jutott ki világbajnokságra.)

Továbbá az *anyagi tőkék* között megemlíthetjük az európai kupaküzdelmekben való részvételért járó pénzbeli jogdíjakat, a tévéközvetítések után járó jutalékokat (a kisebb egyesületek tulajdonképpen ezekből tartják fenn magukat), a szponzorok által biztosított összegeket. A klubvezetők-tulajdonosok által mozgósítható pénzüsszegek stratégiai jelentőségűek a klubok működése szempontjából. Kiemelt jelentőséggel bírnak a *kapcsolati-hálózati tőkeformák* a rendi vonásokat felmutató futballmező belső működésében; a klubvezetőknek az LPF és az FRF, valamint a CCA csúcsvezetőivel és a politika kulcsszereplőivel, illetve a meghatározó játékezőtőkkel fenntartott személyes kapcsolatai alakítják az erőteret. Kiemelt esetekben az UEFA és különös esetekben a TAS hivatalnokaival ápoltt kapcsolatok is erősítik és konszolidálják a futballtevékenységek felett monopóliumot élvező testületek hatalmát és befolyását, szakmai presztízsét. Például az UEFA-nál is vezető tisztséget betöltő FRF-elnök Mircea Sandunak meghatározó szerepe volt abban, hogy a 2012-es Európa Liga döntőjét a bukaresti, frissen felépített Național Arenában rendezték meg, illetve a 2020-as Eb-mérkőzéseket 2021-ben. A Nemzetközi Sportdöntőbíróssággal (TAS-szal) kiépített kapcsolatok hozzájárulnak ahhoz, hogy a nemzetközi sportbíróóság elé vitt vitás kérdésekben a bürokratikus-ügyviteli tudás birtokában az egyesületek nagyobb eséllyel érvényesítsék érdekeiket.²⁸

Végül a küzdelmekben instrumentális szerepet betöltő tőkék között meg kell említenünk a *szaktudást, szakmai tapasztalatot és ismertséget, valamint tehetséget*. Ezek jelenti a tőkék azon formáit, amelyek elsősorban az edzőkre és a játékosokra jellemző inkorporált formában jelennek meg. A kommodifikáció és a kommercializáció kontextusában ezek szerepe fontos ugyan, de az anyagi természetű tőkével szemben nehezen érvényesülnek: például a nagy finansziális erőforrásokkal rendelkező klubtulajdonos gyors sikert és nagy teljesítményt vár el az edzőtől, miközben a szakmai tudás fejlesztésére alig hajlandó áldozni. Mi több, a nagyon gyakori edzőváltások is ezt az anyagi szemléletet tükrözik. Azonban tény, hogy az utóbbi évtizedben az edzői kar állománya teljesen kicserélődött, a fiatalabb generációhoz tartozók számára a szaktudás – a nyers tapasztalattal szemben, ami az elődök szemében az „értéket” képezte – felértékelődött, a „laptopos edző” képe a „gyakorló edző” képével szemben mára valósággá vált.

A futballmezőn belüli törésvonalak és konfliktusok. A romániai futballmező nagyon összetett küzdelemrendszer tere. A futballmező – mint minden társadalmi mező – egy olyan szimbolikus erőter, ahol a szereplők különböző hierarchikusan tagolt strukturális pozíciókat foglalnak el, eltérő habitussal és megkülönböztető jegyekkel jellemezhetők (Bourdieu, 1978). Mindannyian harcban állnak a tevékenység feletti ellenőrzés megszerzéséért, megtartásáért és a tőkék maximalizálásáért, strukturális pozíciójuk javításáért, a centrumban meghozott döntések feletti el-

28 Például 2013 nyarán a Kolozsvári Universitatea megnyerte azt a pert, amit az FRF ellen nyújtott be a Liga 1-ben való szereplés licenszjogának megszerzése érdekében. A TAS a kolozsvári klubnak adott igazat, az FRF ellenében. Az ügyvitelre vonatkozó szakmai tudásnak és a TAS felé képviselést felvállaló szakértőknek korábbi kapcsolatai értékesnek bizonyultak.

lenőrzésért. Logikus, hogy a klubok az eltérő társadalmi beágyazottságuk, céljaik, érdekeik és anyagi hátterük következtében több síkon állnak küzdelemben egymással. Nevezetesen, *szimbolikus síkon, a szövetségi hatalom megszerzése-megtartása mentén, a szurkolói összecsapások-rivalizálások terén* (Szegedi, 2011). Ezeket egészítik ki azok a küzdelmek, amelyek a *szakmai tudás és a pénzügyi érdekek között* bontakoznak ki, a *média és a gyakorlat alakítói*, illetve a *szurkolók és klubvezetők között* húzódnak. Vessünk ezekre egy gyors pillantást.

Szimbolikus küzdelmek. A klubok közötti szimbolikus küzdelmek oka az egyesületek eltérő társadalmi beágyazottságából fakad. A társadalmi beágyazottság azt az állapotot jelzi, miszerint a futballcsapatokat működtető formális intézmények (klubok, körök, egyesületek, egyletek) milyen társadalmi nagycsoport támogatását élvezik, milyen kollektív identitást és tudatot termelnek, illetve milyen értékeket és hagyományokat jelenítenek meg (uo.). Ezek együttesen – mint a társadalmi-kulturális beágyazottság indikátorai – a futballisták, a tagok, a sportvezetők, a szimpatizánsok és szponzorok szociokulturális jellegzetességeit adják. Ezek között pedig jelentős eltérések vannak: egyes csapatokat eltérő jellemvonásokkal bíró társadalmi nagycsoportok támogatnak. A preferenciák tehát réteg- és osztályspecifikusak, hiszen egy-egy klub szellemisége és támogatóinak profilja között magas fokú strukturális homológia van. Más szavakkal, adott társadalmi nagycsoportoknak eltérőek a diszpozíciói: adott klubok preferálása egyben a saját csoporttal való azonosulás eszköze és egyben a többi nagycsoporttól való elkülönböződés és megkülönböztetés szimbolikus formája (lásd Hadas, 2003; Szegedi, 2011).

Mindez a romániai futballmezőben is érvényes: egyes klubokhoz kötött jelentéstartalmak visszatükrözik társadalmi beágyazottságukat²⁹ (lásd Péter, 2010), a nagycsoportok közötti konfliktusok a klubok közötti konfliktusokban is megmutatkoznak: a konfliktusok ezen a szimbolikus szinten a (kollektív)identitások, az egyesülethez csatolt társadalmi jelentések és címkék, a vezetők habitusai között húzódnak. E tekintetben nagyon beszédes az a hazai példa, ami a Kolozsvári CFR 1907 és Universitatea közötti konfliktust jellemzi. Az Universitatea 1919-ben alakult, a prefektúra dísztermében, közvetlenül Nagy-Románia megalakulása és a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem³⁰ állami kisajátítása és Universitatea Dacia Superioară névre való átkeresztelése után. Az Universitatea 1919 a román nyelvű egyetem hivatalos csapataként alakult (a korábbi Petru Maior-diákszervezet alapjaira épülve), és felvállalt céljaként a román nemzeti ifjúság szellemi és fizikai gyarapodását, a román nemzet és nemzetállam érdekeinek érvényesítését fogalmazta meg (Bodea, 1995). Mondhatni a román állam hivatalos csapataként született, aminek nemzeti küldetése volt/van, és amit a frissen létrejött államhatalom hozott létre a maga céljainak az érvényesítésére: a nemzetállam és a román nemzetépítés érdekében (az alapítás helye és körülményei ezt jól kifejezik). A CFR 1907 a romániai labdarúgó-bajnokság legrégebbi csapata; a Monarchia idején, a kolozsvári MÁV-műhelyekben dolgozó munkások alapították 1907-ben. A klub helyi és „fűmenti” kezdeményezésre jött létre, a vasútnál dolgozó

29 Tudatában vagyunk annak, hogy a klubok társadalmi beágyazottsága és a hozzájuk tapadt jelentéstartalmak között eltérés, olykor ellentmondás is lehet.

30 A Ferenc József Tudományegyetemet az Osztrák–Magyar Monarchia idején, 1872-ben alapították Erdély első magyar nyelvű egyetemeként; 1918-ig hivatalos oktatási nyelve magyar volt, 1919-ben Szegedre költözött. A román nyelvű egyetem stratégikus szerepet töltött be 1920 után a román nemzetállam kiépítésében (lásd Livezeanu, 1995).

dalárdaegyletből kivált férfiak sportolásának biztosítására. A két klub mai napig tartó konfliktusa jól jeleníti meg a két egyesület eltérő társadalmi beágyazottságából és tradíciójából fakadó szimbolikus konfliktust: az állami szintű „román” és közösségi szintű „magyar” címkék és hozzá kapcsolódó identitástartalmak közötti feszültséget. Jelenleg a mező szereplői számára az OSK testesíti meg szimbolikusan az erdélyi magyar közösséget, mind a hetero-, mind pedig az autodefiníciós identitásépítő gyakorlatokban.

Hasonló jellegű szimbolikus konfliktus húzódik a szintén vasutas és szindikalista hátterű, területi alapon beágyazott Bukaresti Rapid (a főváros Giulești nevű negyede) „cigánysága” és állami eredetű FCSB/Steaua korábbi „katonasága”, jelenlegi ortodox fundamentalista „román-sága” között (utóbbit a kommunista államhatalom hozta létre, a Hadügyminisztérium kötelékében, CCA majd CSA néven 1948-ban, utóbbit pedig a nacionalista G. Becali szellemisége alakítja). A Bukaresti Dinamo és az egykori (2010-es évek) moldvai FC Vaslui konfliktusában egy korábbi Dinamo-vezető (Cristian Borcea) a moldvai csapatot a parasztok csapatának nevezte, azon a feltételezett alapon, hogy a kisebb vidéki mezővárost a mai napig kizárólag parasztok laknák (a FC Vaslui fő támogatója, Adrian Porumboiu nagy agrárvállalkozó volt, korábban FIFA-játékvezető), illetve Vaslui valamikor a Țărănia nevet viselte volna. A bukaresti „civilizált”, illetve a vidéki „paraszt” jelentéstartalmak szimbolikusan jelenítik meg a főváros és a provincia közötti konfliktust.

A szövetségi hatalomért folyó konfliktusok. Az egyesületek közötti konfliktusok további szintjén a futballmező működését monopolizáló formális intézmények feletti kontroll értékében kibontakozó harcokat találjuk. A szövetségi hatalom 1990 óta stabil volt (Mircea Sandu huszonnégy évet volt az FRF elnöke,³¹ Răzvan Burleanu 2014 óta van hivatalban). A mindenkor nem bukaresti kihívók sorozatosan elbuktak. A hatalmi centrummal markánsan szembehelyezkedők zászlóvivői korábban az Aranygeneráció³² fiatalabb tagjai voltak, de az informális csoportosulásnak mindeddig nem sikerült átvennie a hatalmat.³³ Helyette egy akkor outsider került a szövetség élére. Az FRF csúcsvezetése kezében a végrehajtó bizottság és a rendkívüli bizottság révén nagy hatalom koncentrálódik, amit mindeddig sikerült is megtartani. Az LPF esetében a liga elnökét 2013 novemberében a politikai hatalom segítségével sikerült a kihívó nagyobb, illetve állami finanszírozásban részesülő kluboknak leváltaniuk,³⁴ de az akkor megválasztott Gino Iorgulescu a mai napig LF-vezető. Itt akkor a nagyobb és a kisebb klubok közötti konfliktus

31 2014 márciusában voltak az szövetségi elnökválasztások, ahol a Mircea Sandu már nem volt jelölt. Ekkor került a FRF elnöki pozíciójába Razvan Burleanu, miután egy nappal a választások előtt az utód szerepére kizemelt Gica Popescu a DNA letartóztatta, majd bebörtönözte.

32 A kilencvenes évek labdarúgóit értjük alatta, akik sorozatos sikereket értek el az 1990-es, 1994-es és 1998-es vb-n és részt vettek az 1996-os és 2000-es Eb-n is. Meghatározó alakja a legendás Gheorghe Hagi, formális vezetője Gică Popescu, de Ilie Dumitrescu vagy Bogdan Stelea is ennek a kihívó tömörülésnek a tagjai, akik a szövetségi hatalom ellenzékét képezik. Terveik között a hazai utánpótlás nevelés felkarolása kiemelten fontos.

33 Gică Popescu 2006-ban indult a FRF elnöki tisztségéért kiírt választásokon, de akkor nagyarányban alulmaradt.

34 A leköszönő elnök (Dumitru Dragomir) mellett a Săgeata Năvodari, Concordia Chiajna, Corona Brașov, ACS Poli Timișoara, U Cluj, ASTRA Giurgiu, Gaz Metan Mediaș szavazott, míg az újonnan megválasztott Gino Iorgulescut a CFR 1907 Cluj, Steaua București, FC Brașov, Dinamo București,

kimenetele döntötte el a ligaelnök személyét (a leváltott Dumitru Dragomir 1996 óta volt az LPF erőskezű vezetője). A választás tétjét a televíziós jogbevételek elosztásai jelentették: a kisebb klubok a jelenlegi mechanizmust szerették volna fenntartani (amit D. Dragomir garantált), míg a nagyobbak egy számukra kedvezőbb elosztási módozatot preferáltak (amit a politikum által támogatott G. Iorgulescu³⁵ megígért). Látható, hogy mind a két adminisztratív testület meglehetősen konzervatív, ami a vezetőket illeti.

A szövetségi kapitány személye a szelekciós gyakorlat és elvek miatt képez másik stratégiai kulcskérdést a romániai futballmezőben. A kinevezés felett az FRF elnök élvez kizárólagos monopóliumot: ő nevezi ki és kizárólag neki kell a válogatott edzőnek elszámolni.³⁶ A rendi helyzet a válogatott játékosok személye folytán stratégikus, hiszen a válogatott szereplés közvetlenül kihathat a játékos piaci értékére – ez mindenhol így van, azonban Romániában a szövetségi kapitány szerepe gyakorlatilag kizárólagos, ami erősen megosztja az amúgy is erős befolyással bíró impresszáriók csoportját, akik viszont abban érdekeltek, hogy az általuk patronált játékosok gyakrabban kerüljenek be a keretbe.

A szurkolók közötti konfliktusok. A szurkolók mint klubot támogató, annak értékeivel szimpatizáló csoportok közötti konfliktusok mindenhol rányomják a futballmezőre a bélyegüket. A szurkolói erőszak domesztikálódása ellenére a romániai futballmezőben van néhány jól kitapintható konfliktus a szurkolótáborok között. A teljesség igénye nélkül felvillantunk néhány olyan szurkolói konfliktust, ami véleményünk szerint meghatározó jelentőségű.

A bukaresti csapatok rivalizációi nem újkeletűek: az FC Dinamo (1989 előtt a Belügyminisztérium csapata volt) és az FCSB (Steaua néven 2014-ig, 1989 előtt a Hadügyminisztérium hatáskörébe tartozott) szurkolói közötti feszültségek klasszikusnak mondhatók. A nyolcvanas években a két államilag patronált meghatározó klub rivalizációja a pályán kívül a tehetséges fiatal játékosokra is kiterjedt. Egymás elől igyekeztek a katonaság vagy a rendőrség kötelékébe besorozni a fiatal reménységeket (Wilson, 2006). A két szurkolótábor olykor tettlegességig fajuló konfliktusának okai a dinamósok kollektív tudatában fenntartott 1988-as Román Kupa döntőjének eseményei voltak. A meccs végén a Steaua játékosai az akkori diktátor fiának, a Steauát patronáló Valentin Ceaușescunak a parancsára levonultak a pályáról, miután a játékvezető nem adott meg egy gólt a katonacsapatnak. A végeredmény csupán három nap múlva, a zöldasztalnál született meg, a Steaua javára, ami máig viktimizálta az egyébként szintén hatalomközeli Dinamót (uo.). A Steaua és a Rapid szurkolótáborai közötti konfliktus talán hevesebb, itt a kisemmi-zett Dávid (a két világháború közötti szociáldemokrata gyökerű munkásmozgalmi eredet, vala-

Ceahlăul Piatra Neamț, FC Vaslui, Pandurii Târgu Jiu, Oțelul Galați, Petrolul Ploiești, FC Botoșani, Viitorul Constanța szavazatai támogatták.

35 Gino Iorgulescu volt válogatott futballista, a Progresul, majd a Sportul Studentesc középhátvédje volt, az 1944-ben alakult FC Progresul București, a jelenleg FC National néven a negyedik ligában játszó egyesület korábbi elnöke, jelenleg üzletember, az LPF frissen megválasztott elnöke. Több korrupciós ügyben vádlott jelenleg. Forrás: GSP.ro hírei alapján Péter László

36 Mindez annak ellenére, hogy formálisan a végrehajtó bizottság választja az edzőt, aki ennek kell elszámoljon. A gyakorlat azonban az, hogy a sürgősségi bizottság nevezi ki a szövetségi kapitányt, de ez rendszerint vagy az elnöknek delegálja az illetékességet és a felelősséget, vagy utólagosan hagyja jóvá az elnök opcióját (a folyamatot formálisan az FRF-statútum 35. és 38. paragrafusai szabályozzák).

mint a rurális hagyomány) és a hatalom által máig preferált Góliát kapcsolatának allegóriája nyilvánul meg, ami gyakran vezet a verbális agresszió mellett tettlegességhez. Vidéken a kolozsvári U és CFR 1907 szurkolói közötti gyűlölet jelent meghatározó konfliktust, de említhető még a kétezres évek első évtizedéből az ACS Poli Timișoara és a Dinamo szurkolói közötti „történelmi” konfliktus is, aminek egy ideig a regionális autonómia is toposza volt a nyugati Bánát versus Ó-Románia logika mentén. Pillanatnyilag az OSK és a Dinamo tengelyen jelennek meg az interetnikus jegyeket magán viselő konfliktusok. Fontos azonban megjegyeznünk, hogy ezek a szurkolói konfliktusok elsősorban a hagyományos klubok támogatói között húzódnak, és leginkább a lokális vagy az etnikai identitás alapján csapnak össze.

A szurkolók és a klubvezetés közötti konfliktusok. A romániai futball kommerzializációjának részeként itt is hamar kiéleződtek a futballklub-tulajdonosok és klasszikus szurkolók közötti feszültségek. A klubvezetők profitorientáltsága egyre kisebb teret enged a romániai szurkolók kemény magja számára, hogy a gazdasági ügyekbe beleszólhasson. Erre viszont a drukkerék igényt tartanak, azonban a gyakorlatban erre már nincsen lehetőségük – innen eredt a konfliktus, ami mára már nem is igen létezik. A futball erőteljes kommerzializációjának folyamatában (főleg 1992/1995–2010 között) jelent meg a FCSB-s G. Becali ellen a Peluza Sud szurkolótáborának mára klasszikusság vált küzdelme, vagy a Legione Granata Rapid-szurkolók korábbi George Copos tulajdonossal szembeni ellenséges magatartása, akárcsak a kolozsvári U-s Șepcile Roșii 1919 szurkolóinak Anamaria Prodan-ellenes tiltakozásai 2010 után. E konfliktusok fókusza jelenleg a szurkolók feletti kontrollra irányul: a koreográfiák feletti ellenőrzés, a transzparenszek szigorú felügyelete, a beléptető rendszerek és a szimbolikus erőszak definíciója feletti kompetencia. Innen a közösen intonált „Szabadságot a szurkolóknak!” szlogen, amivel tulajdonképpen a „közös ellenség” sportrendszer ellen tiltakoznak – amúgy egyre kevesebb sikerrel...

A kép árnyalása érdekében meg kell említenünk azokat a mezőn belüli konfliktusokat is, amelyek az *edzők és a klubvezetők*³⁷ között húzódnak, valamint a *média és a formális intézmények* között nyilvánulnak meg. Mindkettő – legalábbis véleményünk szerint – ebben a formában romániai specifikum, és ami a tevékenység nagy fokú monopolizációja miatt érvényesül: az FRF és az LPF legfelső vezetése kisajátította a szakértői testületeket, a klubvezetők pedig tradicionális értelemben vett teljhatalmat gyakorolnak. A *média és a futballmező intézményes szereplői* között húzódó latens konfliktus meghatározó a romániai futballmezőre nézve. Ezeket egészítik ki azok az érdekkonfliktusok, amelyek az *utánpótlást nevelő iskolák* (a Hagi-akadémia versus a kisebb ifi futballiskolák), illetve egyes *egyesületek és a helyi adminisztráció* között húzódnak.³⁸

37 A romániai futballban nagyon gyakoriak az edzőcserék.

38 Példaértékű a Craiova Universitatea és polgármesteri hivatal, valamint a kolozsvári Universitatea és polgármesteri hivatal, valamint a temesvári Poli és a hivatal közötti konfliktusok, amelyek 2010/2011-ben tetőztek, és amelyek nagyon fontos szerepet játszottak a futballmező dinamikájában (a kolozsvári U-s Florian Walter megvált a kolozsvári csapattól, jelenleg a Petrolul Ploiești csapatát szponzorizálja, míg a temesvári polis Marian Iancu végleg kilépett a labdarúgásból, aki a hatóságok mellett az FRF-fel is konfliktusba keveredett, ami a Poli licenszjogának elvesztésével járt. Hasonlóképpen a Craiovai Universitatea-tulajdonos Adrian Mititelu pedig mind mai napig „harcol” a helyi hatóságokkal, miután 2011-ben a craiovai U a temesvári Poli sorsára jutott: az FRF megszüntette tagságát, ezzel elvesz-

A tradicionális szurkolók az LPF-fel való 2008–2009 körüli konfliktusa (a 4/2008-as törvény életbelépését követően) jelenleg eldőlt, a drukkolók alulmaradtak, hiszen a szurkolást drasztikusan szabályozó jogi határozat továbbra is érvényben van. A válogatott teljesítményének függvényében erősödik, illetve gyengül az a latens konfliktus, ami a szurkolók és a válogatottat fémjelző edző között húzódik: a kvalifikációs küzdelemsorozat lázmérőjeként az esélyek csökkenésével fokozatosan erősödik, de a mező működésére már alig hat.

A futballmezőn belüli polarizációk

A konfliktusok a mező működésének velejárói és a szereplők közötti differenciálódás természetes következményei: az intézmények közötti különbözőség feszültségeket generál (Szegedi, 2011). A polarizáció nyílt konfrontációt eredményez, olyan érdekeket, amelyek érvényesítése egy időben nem lehetséges. Nevezzük meg azokat a *polarizációs dimenziókat*, amelyek a mai romániai futballmezőt elsődlegesen meghatározzák (okai között az eltérő társadalmi beágyazottságot és a különböző célokat és érdekeket találjuk). Egyfelől *etnikai polarizációról* beszélhetünk, amit legjobban a OSK–Dinamo, vagy részben a FCSB–CFR 1907, FCSB–Rapid, vagy kolozsvári szinten az Universitatea–CFR 1907 közötti szembenállás fejez ki. Aztán *regionális alapú polarizáció* jellemzi a fővárosi és vidéki klubokat, a FCSB és Dinamo, valamint a nagyobb vidéki városok egyesületei (CFR, Craiova) közötti polarizációs tengelyt. Továbbá tetten érhető a *kis- és nagyvárosok közötti polarizáció*, hiszen a bajnokságban egyre növekszik a kisvárosi csapatok száma, akik a közgyűlésen számos kérdésben a maguk érdekei mentén szövetkezhetnek (a korábban már többször is említett LPF-választás ezt a polarizációt elokvensen kifejezte). A *gazdasági alapú polarizációnak* is van alapja, hiszen a közpénzből, illetve magántőkéből működő csapatok érdekei ellentétesek (lásd korábban a politikai mezővel való kapcsolódásokat), akár csak a *vezetési stílusok szerinti* polarizációt, ami leginkább a Kolozsvári CFR 1907-t állítja szembe a többi nagyobb egyesülettel, kiváltképpen a bukarestiekkel.

A mező általános jellemvonásai

A romániai futballmező működése a weberi értelemben vett legális-rationális szabályrendszer ellenére mégis rendi jellegű. Az intézményes szereplők működésére markánsan rányomja a bélyegét a vezetők személyisége és habitusa. Mondhatni, a pozíciót betöltő személy jelleme felülírja a formális szerepben foglalt ügyviteli tevékenységeket, azok illetékességi körét, megnyilvánulási módozatait. Ez a széles körben elterjedt gyakorlat rendi jelleget ad a mező egészének, hiszen mintaadóvá vált: a klubvezetők³⁹ döntő többsége, de az LPF (volt és jelenlegi) vezetője a formális szabályokat sokszor megkerülve inkább személyes kapcsolatok, szimpátiák és

tette helyét a Liga 1-ben. Jelenleg FC Universitatea 1948 néven szerepel a Szuperligában. Az egyesületek helyi adminisztrációval való konfliktusainak téje minden esetben az egyesületek közpénzből való finanszírozási igényét jelentette.

39 Megemlítendő még Iuliu Mureșan, a Kolozsvári CFR 1907 klub korábbi sikeres elnöke, aki más szempontból „lóg ki a sorból”. A végzettségét tekintve orvos Mureșan 2008 óta exponálta magát a médiában, az „erdélyi civilizáció” egyik arca. Ebbe a sorba tartozott Marian Iancu is, aki a temesvári Poli pénzelője volt 2011-ig, amikor a klub elvesztette licenszjogát. Gyakran nyilatkozott, rendszerint a játékosokat és a bukaresti csapatokat, valamint az FRF és az LPF vezetését vehemensen bírálta.

antipátiák mentén nyilvánul meg a nagyközönség előtt.⁴⁰ Már a vezetők megnevezése is tanulságos: őket a feudális jellegű *patronnak* (FCSB Bukarest) szokták nevezni, esetleg *finanszírozónak* (Kolozsvári CFR 1907, Universitatea), helyenként *támogatónak* (Rapid Bukarest), *tulajdonosnak* (OSK, FC Botoșani) vagy *részvényesnek* (Dinamo Bukarest), ami nyelvileg is jelzi a klubvezetők egyesülethez és alkalmazottjaikhoz, valamint a futballmező többi szereplőjéhez fűződő viszonyait.

A patron áll legközelebb a tradicionális uralom (Weber, 1987) tiszta formájához: rendszert önkényes, szeszélyes és kiszámíthatatlan, a labdarúgás lehetőség arra, hogy a patron személyét kvázi narcisztikusan exponálni lehessen.⁴¹ Ez esetben a futballklub a tulajdonos szeszélyének kielégítését szolgálja. A finanszírozó címke olyan sikeres üzletembert jelöl, aki passzióból támogatja a labdarúgást, a nyilatkozatok szerint önzetlenül és ráfizetésesen; ehhez a mintához a kolozsvári CFR korábbi támogatója⁴² állt közelebb. A támogató megnevezés is üzletembert jelöl, aki diszkrétnek és helyenként naivnak szeretne feltűnni a nagyközönség előtt; a klub emiatt aztán gyakran likviditási gondokkal küzd, hiszen a gyakorlatban a klubot csak hitelezi, de üzleti értelemben nem beruházó.⁴³ A tulajdonos megnevezés arra az üzleti habitusra utal, amiben a labdarúgás egy lehetséges üzleti ágazat, amiben szimbolikus és kapcsolati tőkét lehet termelni, ami anyagi tőkére lehet konvertálni. Ezen utóbbi modell inkább célracionális és kimondottan profitorientált szemléletben viszonyul a futballhoz.⁴⁴ Végül a részvényes címke egy látszólag

Ő maga később szintén börtönbe került korrupciós vádak nyomán. Mindketten gyakran heves szóváltásokba keveredtek Gigi Becalival. Forrás: Megfigyelés, Péter László.

- 40 E tekintetben továbbra is beszédes az LPF leváltott elnökének, Dumitru Dragomirnak első tévényilatkozata, amit a Realitatea TV-ben tett (RTV, *Jocuri de putere*, 2014. november 14., műsorvezető Rareș Bogdan) leváltásának körülményeiről. Ebben a másfél órás interjúban D. Dragomir kendőzetlenül beszélt a futballmezőben működő kapcsolatokról. Mindezt olyan fogalmak mentén tette, ami aláhúzza annak rendi jellegét, a kliens-patrónus féle kapcsolatokat. Ezen fogalmak között kiemelendő: *lojalitás, eskü, hűség, Isten, segítség, árulás, bosszú, kölcsönösség*. Forrás: megfigyelés alapján Péter László.
- 41 Gigi Becali FCSB-patron meccs után gyakran élő adásban szidja a játékosait, bírálja az edzőt, féldőben telefonon utasítja az edzőt, hogy milyen cserét eszközöljön. Az is előfordult, hogy rezidenciájáról élő közvetítés alatt zsebéből elővett pénzjutalomban részesítette játékosait egy-egy sikeres nemzetközi mérkőzés után. „Karrierje” során több mint harminc edzőt rúgott ki, a teljesítményt is feláldozva személyes akarataának.
- 42 Pásztkány Árpád kolozsvári üzletember a Capital 300 listáján a 109. leggazdagabb romániai 50–55 millió eurós vagyonnal (2013). Kimért, higgadt és határozott hangnemben nyilatkozik, rendszerint a bukaresti játékeztetőket bírálja, azokat gyakran „mitikáknak” címkézve. Az erdélyiség szellemében tudatosan építi civilizált, a többiektől elkülönböző imázsát. Relatívén ritkán nyilatkozik, a tévében futballrajongónak nevezi magát. Forrás: megfigyelés alapján Péter László.
- 43 Ennek a habitusnak legjobban a Rapid volt tulajdonosa, George Copos felel meg (2013-ig támogatta a csapatot). Copos 1989 előtt a Kommunista Ifjúsági Szervezet (KISZ) egyetem vezetője volt, jó kapcsolatokkal rendelkezett, amit 1989 után anyagi tőkére konvertált. 2004–2006 között miniszterelnök-helyettes volt. A jó szándékú, de anyagilag korlátozott lehetőségekkel rendelkező támogató szerepét kultiválta a médiában, ahol gyakran szerepelt. A futball számára az üzleti életben hasznosítható ismertséget és politikai népszerűséget jelentette, egykoron a 300 leggazdagabb román egyike volt.
- 44 Az ASTRA Giurgiu tulajdonosa Ioan Niculae volt, akinek vagyonát 1,7 milliárd euróra becsülték a kétezertized években (Capital 300). Tévében inkább üzletembernek titulálta magát, pragmatikus.

modern, nyugati típusú tulajdonviszonyt és menedzsmentet jelöl, azonban a valóságban legközelebb a patron habitust álcázza. Ott alkalmazzák, ahol az állam kismértékben tulajdonos, tehát adott esetben törvényes lehetősége van a könyvelést közvetlenül is ellenőrizni.⁴⁵ A nyugati futballklubokra jellemző profi szakvezetés mintáját a FC Steaua megbízott vezetője⁴⁶ tudatosan kultiválja (Gigi Becali jelenleg börtönben van, korrupciós vádak alapján); valójában a patron-modell érvényesül, hiszen a fontos döntéseket még mindig G. Becali hozza meg.

A mező működését 2011 után erőteljesen befolyásolják az igazságszolgáltatás bűnüldöző szervei, kiváltképpen a DNA. Fontos szereplők ellen indítottak eljárást, amit a *Dosarul Transferurilor* (transzferek/átigazolások ügycsomója), a *Dosarul Mită in Elicopter* (helikopteres vesztegetési ügycsomó), *Dosarul Valiza* (bőrönd ügycsomó) fémjelezték. Ezek közül az első hatása volt kiemelkedő: 2014 márciusában nyolc kiemelkedő szereplőt ítélték el korrupció vádjával, ami egy új, ún. Burleanu-korszakot hozott magával (lásd az FRF alfejezetünket). A DNA szerepe jelenleg elhanyagolható.

A rendi jelleg a mezőn belüli küzdelmekben is megnyilvánul. Az FRF vagy az LPF legfelsőbb vezetése gyakran él a szimbolikus erőszak eszközével. A válogatott 2014-es vb-kvalifikációs küzdelmei például felszínre hozták a szövetség és a FCSB közötti feszültséget. A klub nem egyezett bele a bajnokság javasolt szeptemberi (2013) versenykalendáriumába, arra hivatkozva, hogy a bajnokságban messze a legeredményesebb csapat, és amúgy is a legtöbb játékost adja a nemzeti tizenegynek. Válaszul az FRF aljasságot, szemtelenséget és tiszteletlenséget emlegetett, és szankciókat helyezett kilátásba. Továbbá az LPF gyakran él az univerzalizációval, kiváltképp-

Egyik edzőjét (2012-ben, Bogdan Stelea, az Aranygeneráció volt kapusát) a televízióba élő adásba telefonálva menesztette, bár ritkábban nyilatkozik. Nem mellékes fejlemény, hogy az évtized közepén őt is letöltendő börtönbüntetésre ítélték. Forrás: a hotnews.ro, gsp.ro alapján Péter László.

45 A bukaresti Dinamo tulajdonosaira áll leginkább ez a címke (itt a Belügyminisztérium tulajdonrész-szel rendelkezik). Hasonló helyzetben van a kolozsvári Universitatea is, ahol a megyei tanács is tulajdonrész-szel bír. A dinamós Nicolae Badea az egyik részvényes, aki a volt kommunista nomenklatúrával ápolta kapcsolatait révén (a volt kommunista miniszterelnök-helyettes, Ion Dică lányát vette feleségül) a kilencvenes évek elején az állam számára szállított számítógépeket, a Computerland nevű cégén keresztül. Később a KFC-franchise romániai tulajdonosa lett. Diszkrét, keveset nyilatkozott. Annál többet a 2013-ig ügyvezető tisztséget betöltő Cristian Borcea, aki folyékony gázzal való kereskedésből alapozta meg vagyonát. Megjelenése tudatosan emlékeztet a *Keresztapa* című film hőseire: gyakran bórszivarral a kezében szurkolt vagy nyilatkozott, a többi klubot hevesen bírálva, olykor gyalázva. Gheorghe Copos, Nicolae Badea, Ioan Becali, Mihai Stoica, Gică Popescu mellett ő is vádlott volt a Dosarul Transferurilor (az átigazolások dossziéja) néven elhíresült korrupciós ügyben, és őt is letöltendő börtönbüntetésre ítélték 2014-ben. Forrás: a hotnews.ro, gsp.ro alapján Péter László.

46 Mihai Stoica máig különös színfoltja a hazai futballmezőnek. Végzettségét tekintve mérnök, iskolázottságát gyakran emlegeti, választékosan beszél, fiatalosan öltözik, szaktudását igyekszik lehetőség szerint előtérbe helyezni (jelenleg a *PrimaSport* több műsorának állandó meghívottja, 2008 előtt a *GSP* sportújságban is írt vezércikkeket, de a *DigiSporton* is gyakran szerepel). Az Oțelul Galați, majd a FCSB, illetve a mára megszűnt Unirea Urziceni vezetője volt, jelenleg ismét a Steaua megbízott vezetője. Nagyon sokat szerepel a médiában, a Steaua meccsein a kispadon ül a vezetőedző mellett. Vitatott személyiség, a sajtó MM (Meme) néven emlegeti; gyakran keveredik verbális konfliktusba, például 2010-ben egy élő közvetítés során ököllel megütött egy Steaua-szurkolót a stadionban. Forrás: a hotnews.ro, gsp.ro alapján Péter László.

pen, amikor a bundagyanús mérkőzésekről cikkezik a média. Dragomir rendszerint azt állította, hogy Romániában nincsenek előre elrendezett meccsek, hiszen azokat még senki sem leplezte le; egyébként is, a futball csak egy egyszerű játék, nem több, a klubtulajdonosok pedig az egyesületek finanszírozásával pénzt veszítenek, nem áll érdekükben további költségeket termelni a megegyezések révén – ez utóbbi a fair play illúziójának fenntartását szolgálja. Ez a felfogás mind a mai napig érvényes a mező szereplőire és központi intézményeire.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ebben a tanulmányban a romániai futballmező jelenlegi szerkezetét és meghatározó sajátosságait igyekeztünk megragadni. A *mező meghatározó szereplője az FRF és az LPF*, azonban a politikai mezőnek továbbra is nagyon fontos szerepe van a mező működésében, hiszen több futballklub tulajdonosi és/vagy támogatói köre szorosan kötődik a politikai hatalomhoz.

Aztán azt állítottuk, hogy a korrupciós ügyek problematizálása következtében a romániai korrupció feltárásában élenjáró *DNA radikálisan átalakította a labdarúgómező kapcsolatrendszerét és erőterét, a kilencvenes években kialakult rendszer meghatározó személyiségeit lecserélte a fiatalabb generáció tagjaira, de mindez a mező működésére nem volt forradalmi hatással*. Az FRF 2014 óta egyértelműen elindult a professzionalizáció útján, hivatalos narratívája a szaktudás fontosságára épít, azonban minden elsősorban a labdarúgás mint termék promováását célozza. Más szavakkal, az FRF-t is elérte a neoliberális fordulat, de a játék jobb eladhatóságának, a jelenség kommercializációjának és kommodifikációjának az érdekében. A vezetési és működési stílus a felszín alatt lényegében nem esett át átütő paradigmaváltáson.

Továbbá a mezőn belüli legfontosabb belső konfliktusok és feszültségek egyfelől a régi, főleg bukaresti és új, rendszerint vidéki városokban található újonnan alapított csapatok és egyesületek között húzódnak, de latens konfliktusról beszélhetünk a nagy és kisvárosokban működő klubok között is, hiszen a „kicsik” szervezett összefogása a tradicionális és a nagyvárosokban található futballcsapatok erejét ellensúlyoz(hat)ja. A régi-új és bukaresti-vidéki polarizáció mellett a média és FRF, valamint PLF közötti konfliktusok meghatározóak a mező szerkezetében, a román–idegen, román–magyar törésvonalak mellett, amit a szurkolói csoportok közötti konfliktusok is megjelenítenek. E tekintetben az OSK mint referencia nagyon fontos. Mindezek a társadalmi beágyazottságuknak és társadalomtörténetüknek, vagyis társadalmi tényezőknek tudható be.

Végül arról beszéltünk, hogy a *mezőben stratégiai eszközöknek számítanak a fegyelmi és a fellebbezési testületek* (az FRF és az LPF esetében egyaránt), de a CCA is fontos kontrolleszközként működik, a centrumban lévő vezetők, értsd FRF- és LPF-elnökök kezében.

A szurkolók csoportjainak befolyása a mező működésére a 4/2008-es törvény alkalmazása következtében alacsony, akárcsak a profi futballisták érdekvédelmi szervezeteinek ereje; ellenben számottevő az impresszáriók és klubvezetők szerepe, akik az anyagi és kapcsolati tőkéjük következtében strukturális előnyben vannak a szakmai tudás felett rendelkező, de marginalizált csoportokkal szemben; itt elsősorban az edzőkre, majd a játékvezetőkre gondolunk, akikkel a klubvezetők rendszerint súlyos konfliktusban is vannak (ami a nagyon gyakori edzőcserékben és a külföldi edzők iránti igényben nyilvánul meg).

Összességében elmondhatjuk, hogy a romániai futballmező magas fokon hierarchizált, a belső struktúráját a csapatok térbeli eloszlása, társadalmi-kulturális beágyazottsága és politikai kötődése, vezetői gazdasági habitusa határozza meg.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Anghelescu, M., & Cristea, D. O. (2009). *Istoria Fotbalului Românesc: 1909-2009. Ani pentru fotbal*. FRF.
- Bourdieu, P. (1978). *A társadalmi egyenlőtlenségek újtermelődése*. Gondolat Könyvkiadó.
- Dorđević, I. (2019). „Politics on the football field. An overview of the relationship between ideology and sport in Serbia.“ *Prospects for Anthropological Research in South-East Europe*, 153–177.
- Fitzpatrick, D. (2014). The politics of football in an era of regulatory ‘crisis’: the last bastion of ‘club-regulation’? *Soccer & Society*, 16(2–3), 307–321.
- Gupta, A. (1995). Blurred Boundaries: The Discourse of Corruption, the Culture of Politics, and the Imagined State. *American Ethnologist*, 22(2), 375–402.
- FRF (2014). *Statutul Federației Române de Fotbal*. FRF.
- Hadas, M. (2003). *A modern férfi születése*. Helikon Universitas.
- Livezeanu, I. (1995). *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building, and Ethnic Struggle, 1918-1930*. Cornell University Press.
- Péter, L. (2010). „Ha kell, akkor meghalunk a pályán. A foci mint jelenség: a mai román labdarúgás, mint szimbólum és társadalmi rítus”. *Erdélyi Társadalom*, (1–2), 9–28.
- Pokol, B. (2004). *Szociológiai elmélet*. Századvég.
- Szegedi, P. (2011). „A futballmező. Kísérlet az 1945 előtti magyar labdarúgószféra történeti-szociológiai modellezésére”. *Sic Itur Ad Astra*, (62), 123–141.
- Webb, J., Schirato, T., & Danaher, G. (2002). *Understanding Bourdieu*. SAGE.
- Weber, M. (1987). *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Egyéb források

www.afan.ro
www.frf.ro
www.gsp.ro
www.hotnews.ro
www.lpf.ro
www.mediafax.ro
www.prosport.ro
www.transfermarkt.de